

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Emil Szczepanik

***Egzekucja wierzytelności alimentacyjnych w prawie
francuskim i belgijskim***

Warszawa 2016

Spis treści

Część I. FRANCJA	1
Wprowadzanie	1
I. Mechanizm ochrony wierzytelności alimentacyjnych w przypadku prowadzenia egzekucji z rachunku bankowego	3
II. Wierzytelności alimentacyjne a egzekucja z wynagrodzenia za pracę	8
III. Ochrona wierzycieli alimentacyjnych – bezpośrednia płatność świadczeń alimentacyjnych.....	12
IV. Uzupełniające procedury pozwalające na egzekucją świadczeń alimentacyjnych.....	23
V. Ostatnie zmiany w przepisach dotyczących mechanizmów ochrony wierzycieli alimentacyjnych oraz dane statystyczne dotyczące ściągalności wierzytelności alimentacyjnych.....	29
Część II. BELGIA.....	31
I. Wyłączenie z egzekucji części dochodów dłużnika.....	32
II. Całkowite wyłączenie z egzekucji	39
III. Specjalne mechanizmy chroniące środki pieniężne na rachunkach bankowych	41
IV. Szczególny system egzekucji roszczeń alimentacyjnych	46
V. Informacje statystyczne o długach alimentacyjnych w Belgii	51

Część I. FRANCJA

Wprowadzenie

We Francji obowiązuje zasada, zgodnie z którą wierzytelności pieniężne niezbędne do życia nie podlegają egzekucji – art. L 112-2 ust. 3 francuskiego Kodeksu cywilnych postępowań egzekucyjnych (dalej: FKPE).

W regulacjach szczególnych ma to odbicie po pierwsze w tym, że jeśli środki pochodzące z realizacji wierzytelności niezbędnej do życia są przelane na rachunek bankowy, niemożliwość objęcia ich egzekucją pozostaje w mocy. W związku z powyższym posiadacz rachunku może w takim przypadku podnieść, że ma prawo korzystania z tych środków. Mechanizm stosowany w tym zakresie w prawie francuskim opisany jest poniżej w punkcie I.

Po drugie, ustawodawca francuski w sposób szczególny uprzywilejował wierzyciela alimentacyjnego w przypadku egzekucji prowadzonej z najbardziej typowego składnika majątku, jakim jest wierzytelność za pracę, oraz wprowadził szczególną procedurę egzekucyjną dla okresowych wierzytelności alimentacyjnych – opisane niżej w punktach II i III.

W punkcie IV przedstawiono szczególne tryby egzekucji wierzytelności alimentacyjnych, a w punkcie V – ostatnie zmiany w tym zakresie i dane statystyczne dotyczące ściągłości alimentów.

Przez wierzytelności alimentacyjne rozumie się w systemie francuskim zobowiązania, świadczenia, renty o charakterze alimentacyjnym niezależnie od osoby dłużnika lub wierzyciela¹.

Należy jednak zwrócić uwagę, że niemożność egzekucji tego typu świadczeń ma limity. Przede wszystkim wynikają one z treści wskazanego już art. L 112-2 ust. 3 FKPE, zgodnie z którym wyłączenie egzekucji nie ma zastosowania w przypadku

¹ Pewne wątpliwości w orzecznictwie budziło pytanie, czy świadczenie wypłacane przez byłego małżonka w związku z obniżeniem poziomu życia drugiego małżonka ma charakter alimentacyjny, a jeśli tak, to w jakich granicach. Ostatecznie przesądzono, że w całości jest to świadczenie alimentacyjne Sąd Kasacyjny, Druga Izba Cywilna, orzeczenie z dnia 10 marca 2005 r., 02-14268.

płatności wierzytelności alimentacyjnych już dostarczonych przez egzekwującego osobie, od której dochodzi się płatności. Ponadto ma to miejsce w przypadku, gdy dłużnik jest objęty egzekucją i występuje z twierdzeniem, że otrzymane przez niego środki mają charakter alimentacyjny. Taki dłużnik może wówczas wystąpić do sędziego egzekucyjnego z wnioskiem o określenie, w jakim zakresie otrzymane kwoty mają charakter alimentacyjny. W celu dokonania oceny charakteru alimentacyjnego danego świadczenia sąd stosuje przepisy określające wskaźniki minimalnego poziomu dochodów ustalone w kodeksie pracy (art. R 112-4 część wykonawcza FKPE w zw. z art. R 3252-2 i R 3252-3 francuskiego Kodeksu pracy).

I. Mechanizm ochrony wierzytelności alimentacyjnych w przypadku prowadzenia egzekucji z rachunku bankowego

W wyniku wcześniejszych orzeczeń sądowych² ustawodawca francuski jednoznacznie uregulował zagadnienie alimentacyjnego charakteru środków, które wpłynęły na rachunek bankowy. Tradycyjnie przyjmowano bowiem, że z momentem wpływu wierzytelności o charakterze alimentacyjnym na rachunek bankowy środki te przestają mieć taki charakter. Obecnie, zgodnie z art. L 112-4 FKPE, wierzytelności niepodlegające egzekucji, które zostały przelane na rachunek bankowy, pozostają wierzytelnościami niepodlegającymi egzekucji na zasadach określonych w dekreście Rady Stanu.

Przepisy wykonawcze przewidują następujące mechanizmy ochrony wierzytelności niepodlegających egzekucji, które znalazły się na rachunku bankowym.

Po pierwsze, chodzi o mechanizm automatyczny, co znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w art. R 213-10 FKPE, zgodnie z którym w przypadku, gdy dany rachunek jest zasilany wierzytelnościami z tytułu wynagrodzenia za pracę i jest objęty procedurą egzekucyjną płatności bezpośredniej, osoba trzecia objęta tym postępowaniem egzekucyjnym pozostawia do dyspozycji dłużnika, bez potrzeby jakiegokolwiek jego interwencji, kwotę określoną w art. R 3252-5 w zw. z art. L 3252-5 francuskiego Kodeksu pracy (fr. *revenu de solidarité active* – tzw. RSA).

Należy jednak zwrócić uwagę, że jeśli dany rachunek jest zasilany także przez inne wierzytelności niepodlegające egzekucji, wskazany mechanizm nie działa i wówczas dłużnik musi posłużyć się inną procedurą, jeśli chce uzyskać dostęp do środków wpływających na jego rachunek³.

Zgodnie z art. L 162-2 FKPE osoba trzecia (instytucja prowadząca rachunki oszczędnościowe) pozostawia dłużnikowi będącemu osobą fizyczną, w granicach środków zgromadzonych na rachunku w dniu wszczęcia egzekucji, kwotę stanowiącą środki o charakterze alimentacyjnym, odpowiadającą ustalonej kwocie w oparciu

² Zob. np. Sąd Kasacyjny, Druga Izba Cywilna, orzeczenie z dnia 25 maja 1987 r., nr 86-11171.

³ P. Hoonakker, *Procédure civile d'exécution. Voies d'exécution. Procédure de distribution*, Larcier 2014, s. 189–190.

o art. L 262-2 francuskiego Kodeksu socjalnego i rodzinnego (fr. *Code de l'action sociale et des familles*).

W oparciu o regulacje z części wykonawczej (art. R 162-2 i R 162-3 FKPE) dłużnik alimentacyjny nie musi występować o zachowanie dostępu do kwoty określonej w opisanym wyżej art. L 162-2 FKPE, precyzując dodatkowo, że prowadząca rachunek instytucja ma obowiązek poinformować prowadzącego egzekucję komornika lub komornika skarbowego o kwocie pozostawionej dłużnikowi oraz o wszystkich rachunkach, którymi dysponuje dłużnik. Ponadto, w przypadku gdy rachunki są prowadzone przez różne instytucje, komornik lub komornik skarbowy ma obowiązek wskazać te instytucje, które mają pozostawić do dyspozycji dłużnika odpowiednie, określone ustawą, środki.

Wskazane regulacje przewidują także to, że dłużnik może skorzystać z pozostawienia środków na rachunku tylko raz na miesiąc, a to oznacza, że jeśli nowa egzekucja nastąpi w okresie tego samego miesiąca, dłużnik nie będzie mógł skorzystać z pozostawienia mu kwoty wskazanej w art. L 162-2 FKPE.

Powyższe rozwiązanie ma charakter subsydiarny w tym rozumieniu, że kwota automatycznie zachowywana na rachunku jest następnie uwzględniana w mechanizmie ochrony środków pochodzących z wierzytelności niepodlegających egzekucji, który z kolei uruchamiany jest na wniosek.

W praktyce, jeśli środki zachowane dla dłużnika na danym rachunku w trybie automatycznym nie będą przekraczały wartości środków wpływających na te rachunki, nie będzie potrzeby występowania o zachowanie tych środków dla dłużnika ze względu na ich wyłączenie spod egzekucji, np. z powodu charakteru alimentacyjnego⁴.

W przypadku wierzytelności niepodlegających egzekucji o charakterze periodycznym, takich jak wynagrodzenie za pracę, emerytury, świadczenia rodzinne, świadczenia z tytułu bezrobocia, posiadacz rachunku może wystąpić o pozostawienie środków do jego natychmiastowej dyspozycji, po odliczeniu środków

⁴ S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique des voies d'exécution*, Dalloz 2012.

wynikających z operacji na danym rachunku dokonanych w okresie od ostatniego przelewu wierzytelności niepodlegającej egzekucji.

W przypadku gdy po upływie 15 dni na dokonanie rozliczenia bieżących operacji na danym rachunku wysokość kwot żądanych przez dłużnika z tytułu niemożliwości objęcia ich egzekucją przekracza sumę, która pozostaje dostępna na tym rachunku, brakujące środki są zaliczane z środków niedostępnych (chodzi o środki zarezerwowane już dla wierzyciela) w tym dniu. Ze względu na to, że ma to wpływ na ograniczenie praw wierzyciela, musi on być poinformowany o tym wyliczeniu i może je zakwestionować w terminie 15 dni (art. R 162-4 FKPE)⁵.

W literaturze wskazuje się na praktyczne problemy w stosowaniu tego mechanizmu w związku z przyjmowaną przez sądy praktyką, zgodnie z którą ocenę szczególnego charakteru wierzytelności dokonuje się na podstawie całościowego stanu rachunku dłużnika, a nie tylko w odniesieniu do ostatniego przelewu. Orzecznictwo przyjmuje jednak, że rachunek taki powinien być zasilany wyłącznie wierzytelnościami o charakterze alimentacyjnym, a ponadto ciężar dowodu wykazania niemożliwości egzekucji spoczywa na dłużniku⁶.

W przypadku wierzytelności niemających charakteru periodycznego, dłużnik nie może uzyskać dostępu do środków na rachunku przed dokonaniem jego rozliczenia. Mechanizm ten polega wówczas na tym, że dłużnik, wykazując szczególny charakter źródła otrzymanych środków, występuje o pozostawienie mu tych środków, po rozliczeniu operacji na rachunku, które nastąpiły od dnia, kiedy wierzytelność ta została przelana na rachunek dłużnika. Jeśli po dokonaniu rozliczenia rachunku dłużnika na rachunku nie ma wystarczających środków, aby pokryć w całości żądanie dłużnika co do środków niepodlegających egzekucji, odpowiednia brakująca

⁵ W uproszczeniu, jako przykład działania tego mechanizmu można wskazać następujący stan faktyczny: egzekucja prowadzona w związku z dochodzeniem kwoty 1000 euro; bank wskazuje stan środków na rachunku na poziomie 2000 euro, dłużnik podnosi wyłączenie z egzekucji do kwoty 1300 euro, przy czym na rachunku są zarejestrowane wydatki na poziomie 500 euro. Dłużnik uzyskuje od razu dostęp do kwoty 800 euro (1300 – 500). Dług będzie mógł być wówczas spłacony w całości, pozostawiając na rachunku kwotę 200 euro (2000 – 800 – 1000). Jeśli jednak po upływie 15 dni okaże się, że rozliczenie konta da wynik ujemny, np. co do kwoty 400 euro, wówczas tę różnicę będzie musiał pokryć wierzyciel, a więc jego zaspokojenie zmniejszy się o 200 euro (na podstawie A. Leborgne, *Droit de l'exécution. Voies d'exécution et procédures de distribution*, Dalloz 2014, pkt 1161).

⁶ Sąd Kasacyjny, Druga Izba Cywilna: orzeczenie z dnia 11 maja 2000 r., nr 98-11.969; orzeczenie z dnia 12 lipca 2007 r., nr 05-20.911 oraz orzeczenie z dnia 27 czerwca 2002 r., nr 00-17.578.

kwota jest zatrzymywana przez prowadzącego rachunek, o czym informowany jest wierzyciel. Środki te zostaną przekazane dłużnikowi, jeśli wierzyciel oświadczy o braku zastrzeżeń do rozliczenia rachunku lub ich nie podniesie w terminie 15 dni. Przepis jednocześnie wyraźnie wskazuje, że posiadacz rachunku może w każdej chwili wystąpić do sędziego egzekucyjnego, aby mógł uzyskać dostęp do środków zatrzymanych na rachunku, wykazując ich szczególny charakter powodujący wyłączenie prowadzenia egzekucji (art. R 162-5 FKPE)⁷.

Zgodnie z art. R 162-6 FKPE żądanie pozostawienia środków niepodlegających egzekucji powinno nastąpić przed żądaniem wierzyciela wypłaty środków objętych egzekucją. Ponadto przepisy przewidują obowiązek uwzględniania we wskazanym mechanizmie automatycznego systemu pozostawienia na rachunku tzw. bankowych środków niepodlegających egzekucji, które zostały wskazane w art. R 162-2 i R 213-10 FKPE.

Posiadacz rachunku jest zobowiązany do zwrotu wierzycielowi środków w przypadku ich otrzymania w ilości przekraczającej kwoty ustalone na podstawie przepisów egzekucyjnych (art. R 162-8 FKPE).

Szczególna regulacja przewidziana jest w odniesieniu do rachunku małżonka w przypadku dochodzenia roszczenia z tytułu długów drugiego małżonka. Co do zasady, zgodnie z art. 1414 francuskiego Kodeksu cywilnego dochody małżonka są chronione przed wierzycielami drugiego małżonka, chyba że chodzi o zobowiązania na utrzymanie domu lub edukację dzieci. W przypadku gdy dochody są przelewane na rachunek bankowy (instytucji kredytowej), mogą być one objęte egzekucją tylko zgodnie z zasadami określonymi w przepisach wykonawczych.

W art. R 162-9 FKPE wskazuje się, że w przypadku egzekucji z tytułu długu drugiego małżonka pozostającego we wspólności majątkowej małżonek, którego rachunek został objęty postępowaniem egzekucyjnym, ma prawo do natychmiastowego

⁷ W uproszczeniu, mechanizm dla wierzycielności nieperiodycznych działa następująco: egzekucja kwoty 1000 euro; na rachunku znajduje się kwota 1500 euro; dłużnik wskazuje, że wierzycielność nie podlega zajęciu do kwoty 800 euro; rozliczenie wydatków na koncie wskazuje kwotę wypłat na poziomie 300 euro; w efekcie dłużnikowi pozostaje na rachunku 500 euro, a wierzyciel może zaspokoić się w 100%, chyba że rozliczenie rachunku wykaże dodatkowe obciążenie rachunku, które będzie odliczone z kwoty przeznaczonej dla wierzyciela. Różnica w odniesieniu do wierzycielności periodycznych polega na opóźnieniu w przyznawaniu kwot niedolegających zajęciu (na podstawie A. Leborgne, *Droit de l'exécution...*, pkt 1161).

pozostawienia na tym rachunku odpowiednich środków w wysokości (według jego uznania) albo:

- wpływów przelanych w ostatnim miesiącu przed wszczęciem egzekucji, albo
- średniej miesięcznej wpływów z ostatnich 12 miesięcy.

Jednocześnie wskazany przepis przewiduje możliwość wystąpienia w każdej chwili przez drugiego małżonka do sędziego egzekucyjnego (art. R 162-9 ak. 3 FKPE).

II. Wierzytelności alimentacyjne a egzekucja z wynagrodzenia za pracę

Egzekucja z wynagrodzenia za pracę jest uregulowana w części ustawowej i wykonawczej francuskiego Kodeksu pracy (art. L 3525-1–L 3252-13 i R 3252-1–R 3252-49). W szczególności należy zwrócić uwagę na następujące, wyróżniające ten typ egzekucji właściwości:

- egzekucja z wynagrodzenia za pracę zawiera ograniczenie co do zakresu egzekucji, która odnosi się także do wierzycieli alimentacyjnych. Do czasu reformy z 1991 r., co do zasady, wierzyciele alimentacyjni mieli prawo do pełnej egzekucji z wynagrodzenia za pracę, choć orzecznictwo się temu sprzeciwiało, wskazując na konieczność uwzględnienia także potrzeb o charakterze alimentacyjnym samego dłużnika⁸;
- wykluczono efekt przejścia wierzytelności na pierwszego aktywnego wierzyciela, co oznacza, że kolejni wierzyciele mogą korzystać z przyszłych okresowo wypłacanych kwot wynagrodzenia dla dłużnika;
- pozostawiono silniejszą kontrolę sądową w tego typu procedurze, która – co do zasady – wyłączona jest z kompetencji sędziego egzekucyjnego i pozostaje we właściwości sądu cywilnego. Szczególną rolę odgrywa w przypadku tej procedury sekretarz sądowy (fr. *greffier*), którego znaczenie w systemie francuskim jest znacznie większe niż w systemie polskim (art. L-3252-6 i L 3252-20 francuskiego Kodeksu pracy). Co do zasady, komornik nie ingeruje w przeprowadzanie czynności egzekucyjnych w tym trybie postępowania egzekucyjnego. Sprawy z zakresu egzekucji wynagrodzenia za pracę nie są rozpoznawane przez sędziów egzekucyjnych. Jest to wyjątek od zasady, z tymi konsekwencjami, że wszystkie spory wynikłe z przeprowadzenia egzekucji są rozpoznawane przez sędziego instancyjnego, nawet, jeśli dotyczą kwestii materialnoprawnych;

⁸ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna z dnia 9 października 1984 r., nr 83-12653.

- wprowadzono obowiązkowy etap koncyliacyjny, poprzedzający czynności egzekucyjne, pod rygorem nieważności postępowania egzekucyjnego (art. R 3252-12 francuskiego Kodeksu pracy);
- wyłączono możliwość przeprowadzenia zajęcia w trybie zabezpieczającym (art. L 3252-7 francuskiego Kodeksu pracy).

Zwykli wierzyciele mogą jedynie prowadzić egzekucję do wskazanej w przepisach wykonawczych wysokości wynagrodzenia dłużnika, podczas gdy wierzyciele alimentacyjni nie mają takiego ograniczenia. Zgodnie z art. L 3252-5 francuskiego Kodeksu pracy płatność miesięcznego świadczenia i sześciu ostatnich świadczeń miesięcznych z tytułu świadczeń alimentacyjnych mogą być dochodzone z całości wynagrodzenia.

Należy jednak pamiętać, że to uprzywilejowanie może być zastosowane w przypadku egzekucji z wynagrodzenia o pracę, gdy prowadzona jest egzekucja wierzytelności alimentacyjnych w przeznaczonym do tego trybie – tzw. płatności bezpośredniej. Jeżeli więc wierzyciel alimentacyjny będzie dochodził swoich świadczeń w trybie egzekucji z wynagrodzenia za pracę, nie będzie korzystał ze szczególnego uprzywilejowania i będzie zaspokajany z tej samej części wynagrodzenia co zwykli wierzyciele⁹.

Technicznie egzekucja świadczenia alimentacyjnego odbywa się w sposób opisany w art. L 3253-5 francuskiego Kodeksu pracy. Zgodnie z tym przepisem przelew odbywa się w pierwszej kolejności z części niepodlegającej zajęciu, a następnie, jeżeli jest to konieczne, z części podlegającej zajęciu. Chroni się w ten sposób efektywność świadczeń alimentacyjnych, gdyż mechanizm ten ogranicza możliwość ewentualnego wchodzenia egzekucji świadczeń alimentacyjnych w konkurencję z egzekucją zwykłych świadczeń.

Zgodnie z art. L 3252-2 francuskiego Kodeksu pracy nie podlega zajęciu, także w przypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych, część wynagrodzenia o charakterze niezbędnym do życia, której kwota odpowiada wysokości ustalonej na podstawie przepisów wykonawczych (art. L 262-2 francuskiego Kodeksu socjalnego

⁹ Sąd Kasacyjny, Druga Izba Cywilna, orzeczenie z dnia 28 września 2000 r., nr 98-17.614.

i rodzinnego) – tzw. dochód aktywnej solidarności ustalany na potrzeby jednoosobowego ogniska domowego. Taką kwotę należy uznać za niepodlegającą żadnemu zajęciu; sędzia powinien więc odrzucić wniosek o jej zajęcie. Rozwiązanie to chroni przed bezwzględną egzekucją świadczeń alimentacyjnych, która w praktyce mogłaby doprowadzić dłużników do przygotowania swojej niewypłacalności lub stanowiłaby pretekst do odmowy podejmowania jakiejkolwiek rejestrowanej działalności.

W procedurze egzekucji z wynagrodzenia za pracę można więc wyróżnić trzy poziomy możliwości objęcia wynagrodzenia egzekucją:

- pierwszy poziom – część zawsze niepodlegająca zajęciu, która odpowiada z góry ustalonej kwocie minimum socjalnego (wskaźnik ustalany według potrzeb jednoosobowego ogniska domowego);
- drugi poziom – wyjątkowo podlegający zajęciu, dostępny dla wierzycieli alimentacyjnych prowadzących egzekucję w trybie tzw. płatności bezpośredniej;
- trzeci poziom – część wynagrodzenia podlegająca egzekucji, przy czym przepisy wykonawcze określają odpowiednią część podlegającą zajęciu stosownie do kwoty wynagrodzenia.

Przyjęta konstrukcja sprawia, że wierzyciele alimentacyjni – co do zasady – nie wchodzi w konkurencję ze zwykłymi wierzycielami, gdyż dochodzą oni swoich świadczeń z innych poziomów wynagrodzenia, ustalanych na potrzeby procedury egzekucyjnej. Pierwsi z poziomu drugiego (części wyjątkowo podlegającej egzekucji), a drudzy z poziomu trzeciego. Zgodnie z art. R 3252-39 francuskiego Kodeksu pracy, jeżeli wierzytelność alimentacyjna jest mniejsza od części wynagrodzenia z poziomu drugiego, wówczas pozostała część wynagrodzenia z tego poziomu pozostaje do dyspozycji dłużnika. W przypadku gdy byłaby jednak większa, wierzytelność ta będzie zaspokajana z części przypadającej zwykłymi wierzycielom, z pierwszeństwem przed nimi. Przepisy wyraźnie też wskazują, że w przypadku konkurencji wierzytelności alimentacyjnej i publicznoprawnej pierwszeństwo ma wierzytelność alimentacyjna (art. R 3252-37 francuskiego Kodeksu pracy).

Jeśli chodzi o właściwość rzeczową, decyduje miejsce zamieszkania dłużnika. Natomiast, jeżeli dłużnik nie ma znanego miejsca zamieszkania lub przebywa za granicą – procedura jest prowadzona przed sędzią właściwym dla dłużnika z tytułu wynagrodzenia za pracę. Tych rozwiązań nie można modyfikować wolą stroną, mają bowiem charakter norm bezwzględnie obowiązujących (art. R 3252-7 francuskiego Kodeksu pracy).

W każdym sądzie (sekretariacie) są przechowywane indywidualne akta, w których wskazane są wszystkie czynności związane z egzekucją z wynagrodzenia za pracę (art. R 3252-9 francuskiego Kodeksu pracy). Akta te mogą być obecnie gromadzone w formie elektronicznej, a system ma gwarantować integralność systemu przechowywania danych.

W przypadku wielości wierzycieli sporządzany jest plan podziału. Oznacza to, że dłużnik zajętej wierzytelności ma obowiązek przelać zajęte kwoty do sekretarza sądowego. Następnie kwoty są przelewane do odpowiedniej kasy (banku) położonej najbliżej sekretariatu, skąd dokonywane są wypłaty.

Należy podkreślić, że pracodawca ma obowiązek udzielenia dokładnych informacji o sytuacji prawnej dłużnika, w tym też o prowadzonych przeciwko niemu egzekucjach o charakterze alimentacyjnym (płatności bezpośredniej). Niewykonanie tych obowiązków może się wiązać z grzywną o charakterze cywilnym nieprzekraczającą 3000 euro (art. R 3252-25 francuskiego Kodeksu pracy). Dodatkowo sąd może orzec wypłatę odszkodowania na rzecz wierzyciela oraz nakazać wypłatę odpowiednich płatności na rzecz organów podatkowych i socjalnych, które powinny być pokryte w związku z wypłatą wynagrodzenia.

III. Ochrona wierzycieli alimentacyjnych – bezpośrednia płatność świadczeń alimentacyjnych

Wierzytelności alimentacyjne są traktowane w prawie francuskim w sposób szczególny, także w zakresie ich egzekwowania.

Podstawy obecnie obowiązującego systemu zostały wprowadzone ustawą z dnia 2 stycznia 1973 r. (nr 73-05), jako odpowiedź na małą efektywność obowiązującego wówczas systemu, który był zaprzeczeniem szybkości, prostoty, niekonkurowania z innymi wierzytelnościami i kosztowny. Jednocześnie podkreśla się konieczność utrzymania szczególnych regulacji dotyczących egzekucji alimentacyjnych ze względu na powszechność tego typu roszczeń¹⁰. Dodatkowo system ten został uzupełniony o szczególne regulacje, które wprowadziły system publicznego odzyskiwania świadczeń alimentacyjnych przez komorników skarbowych (ustawa z dnia 11 lipca 1975 r. (nr 75-618)). Stworzono również system wypłat świadczeń rodzinnych przez Służbę świadczeń rodzinnych, który łączy się z możliwością bezpośredniego regresowego dochodzenia wierzytelności alimentacyjnych przez te podmioty, w miejsce wierzyciela alimentacyjnego.

Szczególną regulację egzekucji tego typu wierzytelności tłumaczy się przede wszystkim tym, że ich alimentacyjny charakter sprawia konieczność ich bieżącego, zgodnego z terminami wymagalności, egzekwowania, a nie stosowania obowiązującej w prawie egzekucyjnym zasady stosowania przymusu tylko w przypadku popadnięcia dłużnika w zwłokę¹¹.

Mając na uwadze, że regulacje dotyczące wierzycieli alimentacyjnych mają charakter wyjątkowy i uprzywilejowujący, ustawodawca francuski przewidział możliwość wymierzenia kary 3000 euro w przypadku nadużywania tego uprawnienia (art. R 213-8 FKPE).

¹⁰ W 1997 r. stwierdzono, że 57% rozwiedzionych rodziców dysponowało tytułami egzekucyjnymi przyznającymi im prawo do alimentów, które stanowiły od 10 do 20% ich ogólnych przychodów (za: S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1074.

¹¹ P. Hoonakker, *Procédure...*, s. 211.

Mimo ułatwień w egzekwowaniu świadczeń egzekucyjnych, system ten jest daleki od zapewnienia pełnej ściągalności alimentów. Średnio 1/3 długów alimentacyjnych pozostaje niezapłacona w całości, a kolejna 1/3 jest płacona nieregularnie albo częściowo¹².

Wierzytelności alimentacyjne w prawie francuskim charakteryzują się przede wszystkim tym, że: są płatne w miejscu zamieszkania wierzyciela, nie podlegają dziedziczeniu ani nie są zbywalne, nie podlegają egzekucji i mają charakter uprzywilejowany w odniesieniu do wierzytelności Skarbu Państwa oraz pracowników. Ponadto przyjmuje się, że wierzytelność alimentacyjna ma charakter wierzytelności o charakterze publicznym, co oznacza, iż nie można jej się zrzec w sposób definitywny. Nie można też, bez zgody wierzyciela, powołać się na potrącenie. Ponadto przyjmuje się, że obowiązek alimentacyjny nie ma charakteru wierzytelności podzielnej w tym znaczeniu, że jeśli wierzyciel występuje przeciwko kilku dłużnikom, może żądać całości kwoty, przy czym sąd, jeśli zasądza świadczenie od kilku dłużników, nie określa ich jako dłużników solidarnych lub *in solidum*¹³.

W zakresie egzekucji wierzytelności alimentacyjnych obowiązująca regulacja znajduje się w częściach ustawowej i wykonawczej francuskiego Kodeksu postępowania egzekucyjnych, tj. art. L 213-1 – L 213-6 oraz art. R 213-1 – R 213-10 (przepisy te zostały przeniesione ze wspomnianej wcześniej ustawy z 1973 r. w ramach reformy prawa egzekucyjnego).

W odniesieniu do przedmiotu tej procedury przepisy wymieniają rodzaje wierzytelności alimentacyjnych, które mogą być nią objęte – dotyczą one okresowych świadczeń alimentacyjnych (fr. *pension alimentaire* – art. L 213-1 ak. 1 FKPE) oraz roszczenia wynikające ze stosunków rodzinnych – roszczenia z tytułu udziałów w kosztach utrzymania rodziny, renty uzupełniającej, subsydiów

¹² *Ibidem*.

¹³ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Pierwsza Izba Cywilna, z dnia 5 lutego 1991 r., nr 89-13.559, orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Pierwsza Izba Cywilna, z dnia 22 listopada 2005 r., nr 02-11.534 (wysokość alimentów każdego z dłużników jest określona w odniesieniu do ich środków i obciążeń, nie ma w tym przypadku ani solidarności, ani relacji *in solidum*).

(odpowiednio art. 214, 276 i 342 francuskiego Kodeksu cywilnego – L 213-1 ak. 3 FKPE)¹⁴.

Aby móc wystąpić z żądaniem tego typu egzekucji, dłużnik musi dysponować sądowym tytułem egzekucyjnym (art. L 213-1 ak. 2 FKPE). Wynika to z tego, że choć obowiązek ten wynika z faktu szczególnych relacji między dłużnikiem i wierzycielem, decyzja o egzekucji przymusowej musi być oceniona przez sąd, który będzie brał pod uwagę sytuację zarówno dłużnika, jak i wierzyciela.

Należy przy tym podkreślić, że podstawą tego typu egzekucji nie mogą być inne tytuły egzekucyjne, takie jak umowa stron nawet w formie aktu notarialnego lub umowy zawartej przed sądem, choć w tym ostatnim przypadku są wypowiedane także inne opinie¹⁵.

Wierzytelność alimentacyjna, według zasad ogólnych, musi być wierzytelnością pieniężną wymagalną, z tym zastrzeżeniem, że żądanie wierzyciela może być przedstawione w przypadku upływu tylko jednego z kolejnych terminów płatności okresowej wierzytelności alimentacyjnej (art. L 213-1 ak. 2 FKPE). Zgodnie z art. L 213-4 FKPE opisywana procedura odnosi się do wszystkich terminów płatności mających nastąpić w przyszłości (akapit 1) oraz dotyczy już wymagalnych płatności z okresu ostatnich sześciu miesięcy przed notyfikowaniem żądania wierzyciela (akapit 2). Płatności dokonuje się w różnych częściach w okresie 12 miesięcy (art. L 213-4 ak. 3 FKPE).

Jeśli chodzi o wierzytelność dłużnika, która może być objęta tą procedurą, może ona dotyczyć każdej wierzytelności pieniężnej i wymagalnej, którą dłużnik dysponuje wobec osób trzecich (art. L 213-1 ak. 2 FKPE). Należy jednak zwrócić uwagę, że tytuł egzekucyjny będzie wymagalny nie tylko w przypadku prawomocności, lecz również częstych przypadków w sprawach dotyczących alimentacji, w których

¹⁴ Może więc chodzić także o obowiązki związane z utrzymaniem ogniska domowego orzekane w trakcie trwania rozwodu lub postępowania separacyjnego, świadczenia uzupełniające obowiązek utrzymania utracony w związku z rozwodem, alimenty dla dzieci, także w przypadku osiągnięcia pełnoletności, jeżeli rodzic dalej dostarcza dziecku środków utrzymania, alimenty dla wstępnych, powinowatych, świadczenie wyrównawcze należne z masy spadkowej dla pozostającego przy życiu drugiego małżonka w potrzebie. Wydaje się przy tym, że nie mają charakteru alimentacyjnego świadczenia orzekane między osobami objętymi umową cywilną solidarnościową (tzw. PACS – związki partnerskie), gdyż nie są wymienione w art. L 213-1 FKPE.

¹⁵ Zob. orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 7 marca 2002 r., nr 00-11.228 oraz S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1082.

orzekana jest natychmiastowa wykonalność wyroków lub wynika ona z samego prawa.

W przypadku utraty przez tytuł egzekucyjny swojej wymagalności, pozostaje on jednak skuteczny w sytuacji świadczeń, które powinny być zapłacone przed utratą wymagalności¹⁶.

Należy podkreślić, że wierzytelność dłużnika wobec osoby trzeciej może być objęta procedurą płatności bezpośredniej tylko wtedy, gdy podlega egzekucji. Tym samym dłużnik alimentacyjny może powołać się na wyjątek związany z ochroną przed egzekucją środków niezbędnych do życia, co dotyczy każdej egzekucji z rachunków bankowych (opisane wyżej).

W odniesieniu do egzekucji z wynagrodzenia za pracę, nie podlega ona procedurze płatności bezpośredniej wierzytelności alimentacyjnych tylko w zakresie części całkowicie wyłączonej z egzekucji (por. punkt II) – art. L 2352-5 i art. R 2352-5 francuskiego Kodeksu pracy. W pierwszej kolejności ten typ egzekucji dotyka wierzytelności z wynagrodzenia za pracę zwykle nieobjętych egzekucją. Dopiero w przypadku braku środków w tych granicach, płatności są dokonywane z części podlegającej egzekucji, przy czym w tym przypadku może dochodzić do konkurencji z innymi wierzytelnościami. Ten sam mechanizm został wprowadzony także w przypadku rent i emerytur oraz świadczeń związanych z bezrobociem z drobnymi wyjątkami (art. L 355-2 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego oraz art. L 5122-4, L 5123-6, L 5422-1, L 5423-1, 5, 8, 13 francuskiego Kodeksu pracy).

Żądanie może być przedstawione w przypadku upływu jednego terminu płatności okresowej wierzytelności alimentacyjnej. Należy wskazać, że orzecznictwo wyłącza możliwość wystąpienia z żądaniem w przypadku tylko możliwości braku płatności oraz wskazuje, że płatność częściowa jest podstawą do wystąpienia z takim żądaniem (art. L 213-1 ak. 2 FKPE). W praktyce pojawiają się trudności związane z wypłatą do rąk osoby nieuprawnionej, np. osoby będącej pod opieką, lub płatności nieuwzględniającej indeksacji (wskazanej w orzeczeniu), co dłużnik

¹⁶ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 6 maja 2004 r., nr 02-18.985.

powinien sam uwzględnić¹⁷. W takich sytuacjach istnieje podstawa do wdrożenia procedury płatności bezpośredniej. Opóźnienia wywołane winą osoby trzeciej, np. w wyniku błędu banku, wyłączają możliwość zastosowania tej procedury¹⁸.

Orzecznictwo wskazało na brak konieczności wystąpienia ze zgłoszeniem wierzytelności w przypadku procedury związanej z niewypłacalnością (upadłość, postępowania o charakterze układowym). Obecnie kwestie te są uregulowane w art. L 622-7 i L 622-24 francuskiego Kodeksu handlowego.

Wyłącznie kompetentnym do przeprowadzenia czynności z zakresu tego typu postępowania egzekucyjnego jest komornik (fr. *huissier de justice*). Wyjątkiem są przypadki, w których następuje wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela przez podmioty wykonujące czynności z zakresu pomocy społecznej – chodzi o świadczenia rodzinne wypłacane w miejsce niezaspokojonych roszczeń alimentacyjnych (art. L 213-5 ak. 2 FKPE). Istnieje także możliwość wystąpienia przez podmiot publiczny bezpośrednio do komornika w imieniu wierzyciela (art. L 213-5 ak. 3 FKPE oraz art. L 581-2 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego

W części wykonawczej FKPE szczegółowo uregulowano przebieg postępowania egzekucyjnego. Zgodnie z art. R 213-1 FKPE komornik, który otrzymał żądanie przeprowadzenia egzekucji bezpośredniej wierzytelności alimentacyjnych, powinien podjąć dalsze czynności w terminie ośmiu dni. Część wykonawcza FKPE wskazuje, że w przypadku braków formalnych żądania, które powinno zawierać określenie dłużnika i jego miejsca zamieszkania, wskazanie tytułu egzekucyjnego, obliczenie żądanej sumy i powołania się na art. L 213-2 FKPE¹⁹, komornik podejmuje czynności pozwalające mu dokonać wymaganej dla przeprowadzenia egzekucji notyfikacji. Do takich czynności należy przede wszystkim możliwość bezpośredniego dostępu do informacji niejawnych, co jest możliwe na podstawie ogólnych przepisów

¹⁷ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 5 czerwca 1985 r., nr 84-11561 oraz S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1085.

¹⁸ S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1086.

¹⁹ Przepis ten wskazuje, że żądanie obejmuje także żądanie płatności przyszłych wierzytelności wynikających z okresowej wierzytelności alimentacyjnej, stosownie do upływu terminów płatności poszczególnych świadczeń. Przepis ten wskazuje także, że tego typu wierzytelność alimentacyjna ma pierwszeństwo przed innymi wierzytelnościami.

dotyczących uprawnień komornika (art. L 152-1 i L 152-2 FKPE). Należy zaznaczyć przy tym, że podmioty publiczne, w tym samorządowe lub podmioty znajdujące się pod nadzorem administracyjnym, mają obowiązek dostarczenia komornikowi (ewentualnie podmiotowi publicznemu wchodzącemu w prawa wierzyciela alimentacyjnego) niezbędnych informacji w celu ustalenia adresu dłużnika, jego pracodawcy, jego dłużnika, miejsca posiadania rachunków bankowych indywidualnych lub wspólnych itd.

W przypadku przedstawienia pełnych danych koniecznych do przeprowadzenia notyfikacji komornik powinien ją dokonać w terminie ośmiu dni bezpośrednio dłużnikowi dłużnika alimentacyjnego, za pomocą listu poleconego za potwierdzeniem odbioru (art. R 213-1 ak. 3 FKPE). Jednocześnie powiadamia o tym dłużnika wraz z przedstawieniem obliczenia kwoty wierzytelności głównej, odsetek oraz kosztów oraz z przypomnieniem zasad zaskarżenia podejmowanych w tym postępowaniu czynności (art. R 213-1 ak. 6 oraz art. R 213-6 FKPE). Różnica w odniesieniu do zwykłej procedury egzekucyjnej polega na tym, że zawiadomienia zarówno do dłużnika, jak i wierzyciela są wysyłane w trybie pisma za potwierdzeniem odbioru, a nie specjalnego trybu doręczenia przez sformalizowaną czynność komornika (fr. *signification*, która wiąże się z dodatkowymi kosztami w związku z osobistym działaniem komornika).

Szczególny przypadek dotyczy sytuacji, w której dłużnik w postępowaniu sądowym, w którym podjęto decyzję o zasądzeniu świadczenia alimentacyjnego, wyraził zgodę na zastosowanie procedury płatności bezpośredniej z określeniem swego dłużnika jako płatnika wierzytelności alimentacyjnej. W takim przypadku, na podstawie art. R 213-9 FKPE, wyciąg z orzeczenia jest notyfikowany dłużnikowi dłużnika alimentacyjnego, co wystarcza do uznania skuteczności dla podjęcia czynności egzekucyjnych.

W przypadku braku podpisu na potwierdzeniu odbioru przyjmuje się, że konieczne jest przeprowadzenie specjalnej procedury doręczania, przeprowadzanej w systemie

francuskim przez komornika – zasada wynikająca z art. 670-1 francuskiego Kodeksu postępowania cywilnego²⁰.

Należy przy tym zaznaczyć, że koszty tego postępowania są, co do zasady, pokrywane przez dłużnika. Ustawodawca wprowadził jednak dodatkowe gwarancje uniemożliwiające, nawet tymczasowe, obciążanie wierzyciela alimentacyjnego kosztami tej procedury. Z art. R 213-7 FKPE jednoznacznie wynika, że komornik nie może żądać jakichkolwiek zaliczek na koszty tego typu postępowania. Ponadto, w przypadku gdy nie można było odnaleźć dłużnika lub z innych przyczyn nie można było doprowadzić do tego typu egzekucji, komornik otrzymuje wynagrodzenie od Skarbu Państwa.

W przypadku doręczenia żądania przeprowadzenia egzekucji dłużnikowi dłużnika alimentacyjnego ma on obowiązek odpowiedzieć w terminie ośmiu dni, czy jest lub nie jest w stanie spełnić przedstawione żądanie (art. R 213-1 ak. 5 FKPE).

W przypadku braku odpowiedzi, dłużnik dłużnika alimentacyjnego może zostać obciążony odpowiedzialnością z tytułu szkody lub może być do niego zastosowana instytucja *astreinte* – przymuszenie przez obowiązek zapłaty za brak odpowiedzi (art. L 123-1 FKPE).

Kwestionowanie czynności egzekucyjnych odbywa się przed sędzią egzekucyjnym, tak jak, co do zasady, we wszystkich postępowaniach egzekucyjnych, choć nie w przypadku egzekucji z wynagrodzenia o pracę (por. punkt II). Właściwość sądu ustala się w oparciu o miejsce zamieszkania dłużnika (art. R 213-6 FKPE). Należy jednak wskazać, że w przypadku żądania zmiany samej wierzytelności alimentacyjnej pozostaje właściwy sąd dla roszczenia alimentacyjnego. W pozostałym zakresie całość sporów dotyczących tego typu egzekucji pozostaje we właściwości sędziego egzekucyjnego, nawet w zakresie odszkodowania związanego z egzekucją oraz osobą trzecią (dłużnikiem), którą jest pracodawcą.

Co istotne, zaskarżenie czynności w ramach egzekucji bezpośredniej płatności alimentów nigdy nie ma skutku zawieszającego, co oznacza, że dłużnik z tytułu

²⁰ Orzeczenie Francuskiego Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 5 maja 2011 r., nr 10-15977.

wierzytelności dłużnika alimentacyjnego musi świadczyć na rzecz wierzyciela do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia środka zaskarżenia (art. R 213-6 ak. 3).

Środki objęte procedurą płatności bezpośredniej przechodzą na własność wierzyciela stosownie do upływających terminów wymagalności poszczególnych świadczeń (art. L 213-2 FKPE). Jednocześnie skutek przejścia prawa do wierzytelności na wierzyciela ma ograniczenie do sześciu miesięcy (art. L 213-4 ak. 2 FKPE). Co istotne, efekt ten nie odnosi się do wierzytelności przyszłych, a więc następuje dopiero w momencie nadejścia terminu płatności. Warto też dodać, że efekt przejścia prawa na wierzyciela następuje z momentem zawiadomienia osoby trzeciej o egzekucji w trybie płatności bezpośredniej²¹.

Zbieg egzekucji przez żądanie płatności bezpośredniej z egzekucją przez przejęcie wierzytelności

W przypadku zbiegu tego typu procedur, co do zasady, pierwszeństwo przysługuje egzekucji przez płatność bezpośrednią, co wynika z jej charakteru polegającego na przejściu na wierzyciela prawa do świadczenia bezpośredniego, chyba że egzekucja przez przejęcie wierzytelności nastąpiła wcześniej. W tym ostatnim przypadku wierzytelność, którą osoba trzecia, będąca dłużnikiem dłużnika alimentacyjnego odpowiadała wobec dłużnika alimentacyjnego, przestaje stanowić jej majątek, a w konsekwencji nie może być objęta egzekucją wierzyciela alimentacyjnego.

Zbieg egzekucji przez żądanie płatności bezpośredniej z egzekucją z wynagrodzenia za pracę

W przypadku egzekucji z wynagrodzenia o pracę ustawodawca wyłącza efekt przejścia na wierzyciela prawa do wierzytelności pracowniczych. W efekcie przepisy francuskiego Kodeksu pracy określają zasady podziału środków w przypadku zbiegu egzekucji z wynagrodzenia za pracę, wprowadzając preferencje dla wierzytelności alimentacyjnych. Ma ona dwojaki charakter – po pierwsze wierzytelności alimentacyjne korzystają z możliwości zaspokojenia z części wynagrodzenia zarezerwowanej tylko dla wierzytelności alimentacyjnych, a w przypadku, gdy ta część wynagrodzenia nie byłaby wystarczająca, korzystając z preferencyjnego

²¹ S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1097.

zaspokojenia wynikającego ze szczególnego charakteru procedury egzekucji przez bezpośrednią płatność, uzyskuje pierwszeństwo w zaspokojeniu z części wynagrodzenia podlegającemu egzekucji na ogólnych zasadach.

Należy jednak doprecyzować, że w przypadku szczególnych rodzajów egzekucji może dochodzić do konkurencji w sytuacji, gdy egzekucja szczególna nastąpiła przed żądaniem egzekucji przez płatność bezpośrednią. Wynika to z tego, że ustawodawca francuski przyjął, w niektórych typach egzekucji, występowanie efektu przejścia na wierzyciela prawa do świadczenia, a to oznacza, iż wierzytelność przechodzi do majątku wierzyciela egzekwującego i wówczas nie może być przejęta przez wierzyciela alimentacyjnego, chyba że chodzi o tę część świadczenia, która jest wyłączona spod zwykłej egzekucji, podlegając egzekucji alimentów²².

W przypadku konkurencji z inną egzekucją alimentów w trybie płatności bezpośredniej należy zwrócić uwagę, że w prawie francuskim brak przepisów, które regulowałyby tę kwestię w sposób bezpośredni. Przyjmuje się jednak, że nie ma podstaw do traktowania pierwszego wierzyciela alimentacyjnego jako wyłącznie uprawnionego do egzekucji, stąd powinno się przyjąć na wzór egzekucji z wynagrodzenia, iż w przypadku konkurencyjnych postępowań dochodzi do podziału środków między wszystkich egzekwujących wierzycieli alimentacyjnych²³.

Zbieg egzekucji przez żądanie płatności bezpośredniej a procedury związane z niewypłacalnością

Jeśli żądanie płatności bezpośredniej zostało przedstawione przed wszczęciem procedury związanej z niewypłacalnością dłużnika alimentacyjnego (tzn. chodzi o moment doręczenia żądania osobie trzeciej), wówczas niewypłacalność nie ma żadnego wpływu na płatność bezpośrednią, co należy wiązać ze skutkiem przejścia prawa do wierzytelności na wierzyciela alimentacyjnego. Dotyczy to także sytuacji, gdy procedura płatności bezpośredniej wywołała swój skutek w okresie poprzedzającym wszczęcie procedury związanej z niewypłacalnością, w okresie pozwalającym na podważenie czynności dokonanych przez upadłego, co umożliwiają przepisy upadłościowe w celu ochrony masy upadłości (art. L 632-2

²² P. Hoonakker, *Procédure...*, s. 218.

²³ S. Guinchard, T. Moussa (red.), *Droit et pratique...*, s. 1099.

francuskiego kodeksu handlowego; por. też np. odpowiedniki polskie – art. 127 i n. prawa upadłościowego²⁴).

Podobnie, co do zasady, nie ma znaczenia upadłość osoby trzeciej będącej dłużnikiem dłużnika alimentacyjnego. Zgodnie z art. L 622-7 francuskiego Kodeksu handlowego możliwa jest płatność wierzytelności alimentacyjnych powstałych przed orzeczeniem o otwarciu postępowania związanego z niewypłacalnością osoby dłużnika (osobistego albo osoby trzeciej, która stała się dłużnikiem) i po takim orzeczeniu²⁵.

Co do zasady, płatność na rzecz wierzyciela alimentacyjnego powinna być dokonywana w jego miejscu zamieszkania (art. L 213-3 FKPE).

W przypadku płatności bieżących, płatność następuje w terminach wskazanych w orzeczeniu ustanawiającym obowiązek świadczenia alimentacyjnego (art. L 213-4 ak. 1 FKPE). W przypadku płatności zaległych z ostatnich sześciu miesięcy przed notyfikacją płatność jest dokonywana w równych częściach przez 12 miesięcy (art. L 213-4 ak. 2–3 FKPE).

W przypadku podmiotu zajmującego się świadczeniami rodzinnymi działającego na rzecz wierzyciela alimentacyjnego, egzekucja płatności bezpośredniej jest stosowana do płatności zaległych z ostatnich 24 miesięcy przed notyfikacją tej procedury. Uregulowanie tych sum jest przeprowadzane w częściach równych w okresie 24 miesięcy (art. L 213-4 ak. 4 FKPE).

Płatności muszą być dokonywane do czasu zakończenia egzekucji, co może nastąpić za zgodą wierzyciela i musi zostać zakomunikowane dłużnikowi dokonującemu płatności przez komornika listem poleconym (art. R 213-2 ak. 1 FKPE). Wygaśnięcie wierzytelności dłużnik może także wykazać przez przedstawienie zaświadczenia, dostarczonego przez wierzyciela, że nowe orzeczenie sądowe uchyliło wierzytelność alimentacyjną lub, na mocy prawa, przestała ona istnieć (art. R 213-2 ak. 2 FKPE). Obowiązek płatności może ustać na skutek zmian dotyczących zajętej wierzytelności, np. na skutek wygaśnięcia lub

²⁴ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 2171 ze zm.).

²⁵ A. Leborgne, *Droit de l'exécution...*, pkt 1255.

zawieszenia zobowiązania osoby trzeciej zobowiązanej wobec dłużnika alimentacyjnego, także w przypadku zakończenia stosunku pracy między osobą trzecią a dłużnikiem alimentacyjnym. Inną podstawą ustania obowiązku płatności jest brak środków na danym rachunku lub ich niewystarczająca ilość. O zaistnieniu powyższych zdarzeń osoba trzecia (dłużnik dłużnika alimentacyjnego) ma obowiązek poinformować wierzyciela w terminie ośmiu dni.

W przypadku braku płatności na rzecz wierzyciela, osoba trzecia będąca dłużnikiem dłużnika alimentacyjnego naraża się na karę grzywny w wysokości do 1500 euro (art. R 213-5 FKPE).

IV. Uzupelniajace procedury pozwalajace na egzekucja swiadczon alimentacyjnych

W prawie francuskim funkcjonuja takze uzupelniajace procedury pozwalajace na egzekucja swiadczon alimentacyjnych. Nalezy do nich procedura odzyskiwania swiadczon alimentacyjnych w drodze dzialan Skarbu Panstwa, przez wlasciwego komornika skarbowego. W literaturze wskazuje sie, ze ten typ egzekucji ma charakter subsydiarny i nie stanowi egzekucji z zakresu prawa prywatnego²⁶.

Egzekucja tego typu jest uregulowana w ustawie z dnia 11 lipca 1975 r., nr 75-618 uzupelnionej dekretem z dnia 31 grudnia 1975 r., nr 75-1339.

Wskazana regulacja przewiduje, ze wierzyciel alimentacyjny moze zwrócic sie za posrednictwem prokuratora dzialajacego przy sadzie (fr. *Tribunal de Grande Instance*, TGI – wyzszy poziom sadow pierwszego szczebla w hierarchii sadowniczej we Francji, odpowiednik polskiego sadu okregowego) o wszczęcie postępowania egzekucji skarbowej w przypadku nieudanej w calosci lub czesciowo egzekucji alimentow (art. 1 ustawy nr 75-618).

Zawiadomienie nie wymaga szczegolnej formy – wystarczy pismo, polecone za potwierdzeniem odbioru, ktore powinno jednak zawierac podstawowe informacje niezbedne do podjecia dzialan przez Skarb Panstwa. Wierzyciel alimentacyjny powinien wiec wykazac, ze nalezne mu sa, ustalone przez sad, swiadczenia alimentacyjne (kopia orzeczenia) oraz ze egzekucja w zwyklym trybie egzekucyjnym okazala sie nieudana (zaświadczenie od sekretarza sadowego sadow pracy w zakresie egzekucji z wynagrodzenia o prace lub komornika, w przypadku egzekucji przez ządanie zapłaty bezposredniej). Dopuszczalne sa tez inne dowody wskazujace na nieudana egzekucje w trybie prawa prywatnego (por. art. 1 i 2 dekretu nr 75-1339)²⁷.

²⁶ A. Leborgne, *Droit de l'exécution...*, pkt 1233.

²⁷ Orzeczenia Sadu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 6 grudnia 1991 r., nr 89-18469 oraz z dnia 3 stycznia 1979 r., nr 77-14167.

Wierzyciel powinien także podać znane mu informacje dotyczące dłużnika – jego miejsce zamieszkania, posiadany majątek, źródła dochodów itp. (art. 3 dekretu nr 75-1339).

Prokurator informuje wierzyciela o sposobie rozpatrzenia wniosku, a dłużnika o wszczęciu procedury ściągnięcia długu alimentacyjnego przez Skarb Państwa. Dłużnik alimentacyjny otrzymuje jednocześnie informacje o zakresie egzekucji oraz o obowiązku dokonywania wpłat wyłącznie do rąk komornika skarbowego (art. 4 i 5 dekretu nr 75-1339). Prokurator przekazuje wykonanie egzekucji władzom finansowym według swojej właściwości. Egzekucja w tym trybie obejmuje okres sześciu miesięcy zaległości alimentacyjnych, liczonych od dnia złożenia wniosku i świadczenia następujące po dniu złożenia wniosku (art. 6 dekretu nr 75-1339).

Decyzja odmowna lub przystąpienie do egzekucji w trybie egzekucji może być zaskarżone za pośrednictwem prokuratora. Decyzję w tym przedmiocie podejmuje TGI. Zaskarżenie nie powoduje zawieszenia procedury egzekucyjnej (art. 4 ak. 5 ustawy nr 75-618).

Przepis art. 8 dekretu nr 75-1339 precyzuje, że sąd rozstrzyga skargę w terminie 15 dni, bez konieczności zachowania szczególnych wymogów proceduralnych oraz bez dokonywania opłat. Decyzja sądu podlega kasacji z zachowaniem przymusu adwokackiego²⁸.

W zakresie sum, których komornik skarbowy przeprowadza egzekucję, wchodzi on w uprawnienia wierzyciela alimentacyjnego, przy czym ma uprawnienie do czynności egzekucyjnych właściwych dla egzekucji podatków bezpośrednich (art. 6 i 7 ak. 1 ustawy nr 75-618). Co istotne, komornik skarbowy nie jest zobowiązany do prowadzenia egzekucji przez komornika (fr. *huissier de justice*). W okresie prowadzenia egzekucji w trybie egzekucji skarbowej wierzyciel alimentacyjny nie może podejmować żadnych innych działań przeciwko swojemu dłużnikowi (art. 5 ustawy nr 75-618).

Wynagrodzenie Skarbu Państwa z tytułu podjęcia działań egzekucyjnych wynosi 10% sum podlegających odzyskaniu (do kwoty alimentów dolicza się 10%, a nie

²⁸ Orzeczenie Sądu Kasacyjnego, Druga Izba Cywilna, z dnia 21 lipca 1986 r., nr 85-12075.

odejmuje z kwoty odzyskanej) wraz z kosztami określonymi na zasadach wynikających z francuskiego Kodeksu podatkowego (art. 7 ak. 2 ustawy nr 75-618).

Zakończenie procedury jest możliwe przez rezygnację samego wierzyciela (także w porozumieniu z dłużnikiem), przez złożenie wniosku do właściwego prokuratora. Ponadto komornik skarbowy może także złożyć odpowiedni wniosek w przypadku stwierdzenia niemożliwości ściągnięcia wierzytelności albo w przypadku śmierci dłużnika (art. 10 i 11 ustawy nr 75-618).

Inny tryb zakończenia przewidziany jest w przypadku wniosku wierzyciela, który spłacił swoje zobowiązania przejęte przez Skarb Państwa. Zgodnie z art. 12 ustawy nr 75-618 taki wierzyciel, jeśli przez kolejne 12 miesięcy wykonywał w całości swoje zobowiązania bez konieczności podejmowania czynności egzekucyjnych, może wystąpić do prokuratora o zwolnienie z egzekucji skarbowej. W przypadku sporów w tym zakresie, możliwe jest złożenie skargi do TGI (według procedury przewidzianej dla wszczęcia egzekucji skarbowej).

W przypadku ponownego zaprzestania płatności przez dłużnika alimentacyjnego w okresie dwóch lat od zakończenia egzekucji skarbowej, wierzyciel alimentacyjny może zwrócić się o podjęcie egzekucji skarbowej bez konieczności podejmowania egzekucji w trybie prywatnoprawnym. Egzekucja nie jest wówczas ograniczona do sześciu miesięcy przed złożeniem wniosku, ale obejmuje wszelkie zaległości w okresie między pierwszą i drugą egzekucją skarbową. Kwota zaległych płatności jest powiększona dla wierzyciela o 10%, chyba że sąd, na wniosek dłużnika, zdecyduje o niestosowaniu tego podwyższenia (art. 13 ustawy nr 75-618).

Ponadto ustawa nr 75-618 przewiduje sankcję grzywny o charakterze cywilnym za nadużycie procedury ze strony wierzyciela. Właściwy w tej sprawie jest prezes TGI, który orzeka także o zwrocie kwot nadpłaconych przez dłużnika, niezależnie od możliwości dochodzenia przez dłużnika odszkodowania (art. 15 ustawy nr 75-618).

Poza egzekucją w trybie egzekucji skarbowej, w systemie francuskim funkcjonują także Służby świadczeń rodzinnych, które ustawowo mają możliwość udzielania pomocy w dochodzeniu należności alimentacyjnych związanych z utrzymaniem dzieci (art. L 581-1 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

Główny rodzaj pomocy tych organizacji polega jednak przede wszystkim na przyznawaniu świadczenia w postaci dodatku wsparcia rodzinnego, tytułem zaliczki na poczet wierzytelności alimentacyjnych (art. L 581-2 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

Przepisy francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego przewidują, że w przypadku gdy jeden z rodziców nie wykonuje w całości swoich obowiązków alimentacyjnych określonych w tytule wykonawczym, Służba świadczeń rodzinnych wypłaca wierzycielowi świadczenie określone w art. L 523-1 tego Kodeksu (art. L 581-2 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego). Należy zwrócić przy tym uwagę, że ustawą nr 2015-1702 z dnia 21 grudnia 2015 r. zmienione zostały zasady przyznawania tego świadczenia w taki sposób, że są one przyzwane jako gwarancja minimalnego świadczenia. Wspomnianą ustawą, obowiązującą od dnia 1 kwietnia 2016 r., rozszerzono na całą Francję eksperymentalny program obowiązujący od dnia 4 sierpnia 2014 r. w 20 departamentach tego kraju, który zakłada, że świadczenie rodzinne jest wypłacane już od pierwszego miesiąca braku płatności (całkowitej lub częściowej – poprzednio wymagano braku płatności przez okres co najmniej dwóch następujących po sobie miesiącach, co uderzało w rodziny otrzymujące świadczenia nieregularnie). Ponadto w ramach tego programu rozszerzonego obecnie na całą Francję gwarancję wysokości minimalnego świadczenia rodzinnego, w kwocie 104,75 euro miesięcznie. W przypadku gdy świadczenie alimentacyjne jest określone w orzeczeniu sądowym poniżej kwoty minimum, świadczenie uzupełniające jest wypłacane na rzecz rodzica samotnie wychowującego dziecko (dzieci).

Inną podstawą wypłat świadczeń alimentacyjnych, jako zaliczki w miejsce niewypłaconych świadczeń od dłużnika alimentacyjnego, jest art. L 581-9 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego, który przewiduje wypłaty o charakterze sanitarnym i socjalnym. Podobnie jak w przypadku świadczeń na utrzymanie dzieci, wypłacone kwoty stanowią podstawę wejścia Służby świadczeń rodzinnych w miejsce zaspokojonego wierzyciela alimentacyjnego.

Natomiast ustawa z dnia 1 grudnia 2008 r., nr 2008-1249 ustanowiła tzw. RSA, czyli dochód aktywnej solidarności, który ma na celu zapewnienie potrzebującym odpowiednich środków na utrzymanie, tak aby móc skutecznie zwalczać ubóstwo,

zachęcając do podtrzymywania lub powrotu do aktywności zawodowej i pomoc w reintegracji społecznej beneficjenta. Należy podkreślić, że wypłata RSA dla osoby, której przysługują roszczenia alimentacyjne, jest uzależniona od podjęcia czynności egzekucyjnych wobec dłużnika alimentacyjnego. Służba świadczeń rodzinnych ma obowiązek pomocy w odzyskiwaniu świadczeń alimentacyjnych, a w zakresie dokonanych wypłat z tytułu RSA wstępuje w miejsce wierzyciela (art. L 262-10 i 11 francuskiego Kodeksu działań socjalnych i rodziny).

W art. L 581-3 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego wprowadzono zasadę, że w odniesieniu do wierzytelności alimentacyjnych, których brak płatności spowodował wypłatę świadczenia, Służby świadczeń rodzinnych otrzymują prawo do egzekwowania całości wierzytelności alimentacyjnych. Ponadto wierzyciel może dodatkowo upoważnić Służbę świadczeń rodzinnych do egzekwowania na jego rzecz innych roszczeń alimentacyjnych, np. roszczenie alimentacyjne względem małżonka, byłego małżonka lub świadczenia związane z innymi dziećmi małżonka.

Wypłata świadczeń rodzinnych może być zakończona na wniosek wierzyciela, przy czym nie powoduje to utraty prawa Służby świadczeń rodzinnych do egzekwowania wierzytelności w zakresie już wypłaconych świadczeń. Ponadto, Służba świadczeń rodzinnych może zawiesić wypłatę świadczeń, jeżeli wierzyciel alimentacyjny odmówi udzielenia koniecznego pełnomocnictwa w zakresie egzekucji z nieruchomości (art. L 581-4 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

Aby uzyskać prawo do świadczeń rodzinnych opisanych wyżej, konieczne jest złożenie wniosku, w którym należy podać wszelkie informacje dotyczące dłużnika, mogące ułatwić egzekwowanie świadczenia (art. L 523-2 i art. L 581-4 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego). Warto zaznaczyć, że świadczenie związane z utrzymywaniem dziecka (dzieci) przez samotnego rodzica ustaje w przypadku małżeństwa, paktu partnerskiego lub konkubinatu (art. L 523-2 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

W przypadku przyjęcia wniosku Służba świadczeń rodzinnych notyfikuje ten fakt dłużnikowi, listem poleconym za potwierdzeniem odbioru z odpowiednimi pouczeniami co do skutku braku dobrowolnej płatności (art. R 581-4 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

Koszty działania Służby świadczeń rodzinnych wynoszą 7,5% kwot wypłaconych (chyba że chodzi o podjęcie czynności w trybie egzekucji skarbowej) oraz kosztów osobowych odpowiednich służb działających na rzecz Służby świadczeń rodzinnych. W przypadku braku działania dodatkowych podmiotów, koszty te są określone na 2,5% (art. R 581-6 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

Czynności egzekucyjne są podejmowane przez dyrektora Służby świadczeń rodzinnych, który na podstawie art. 1 dekretu nr 86-1073 z dnia 30 września 1986 r. wydaje dokument stanowiący podstawę egzekucji. Dyrektor może podjąć każdą drogę postępowania egzekucyjnego. W przypadku działania w trybie żądania płatności bezpośredniej nie musi korzystać z pośrednictwa komornika (art. L 213-5 FKPE). W podejmowanych działaniach egzekucyjnych Służba świadczeń rodzinnych może też uzyskiwać informacje od innych organów państwowych lub samorządowych na zasadach zarezerwowanych dla komorników (art. L 581-8 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego). Ponadto Służba świadczeń rodzinnych może skierować egzekucję do trybu egzekucji skarbowej (art. L 581-10 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego).

W przypadku świadczeń odzyskiwanych na rzecz wierzyciela, wypłaty na jego rzecz są dokonywane każdego miesiąca, stosownie do wypłaconych kwot, przy czym z wypłat tych potrącane są koszty działania Służby świadczeń rodzinnych wraz z kosztami związanymi z wypłatą zaliczek na rzecz wierzyciela. W przypadku braku wystarczających środków na pokrycie wszystkich roszczeń, Służba ta musi dokonać podziału wypłat stosownie do pierwszeństwa w zaspokajaniu roszczeń. Zgodnie z art. R 581-9 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego w każdym przypadku pierwszeństwo w wypłatach ma ostatnia zaległa płatność alimentacyjna dla wierzyciela alimentacyjnego oraz wierzytelności wynikające z art. 214, 276 oraz 342 francuskiego Kodeksu cywilnego.

Służba świadczeń rodzinnych informuje dłużnika o spłacie zaległości z tytułu długu i o zakończeniu obowiązku dokonywania spłaty na jej rzecz (art. R 581-5 francuskiego Kodeksu zabezpieczenia socjalnego). Podobnie, Służba świadczeń rodzinnych informuje wierzyciela o zaprzestaniu dochodzenia świadczeń, jeśli okazały się w oczywisty sposób sprzeczne z interesem wierzyciela lub bezskuteczne.

V. Ostatnie zmiany w przepisach dotyczących mechanizmów ochrony wierzycieli alimentacyjnych oraz dane statystyczne dotyczące świątelnosci wierzitelności alimentacyjnych

W ostatnich latach we Francji zwrócono szczególną uwagę na problem całkowicie lub częściowo niepłaconych świadczeń alimentacyjnych dla rodzin z jednym rodzicem. Dokumenty rządowe wskazują, że skala niepłacenia alimentów we Francji waha się w granicach 30%–40% (chodzi o całkowity lub częściowy brak płatności – w sumie 85 milionów euro zaległości). Badania wykazały przy tym, że brak płatności alimentów jest najbardziej odczuwalny dla rodzin z jednym rodzicem, których liczbę szacuje się na około 22% wszystkich rodzin. Spośród rodzin z jednym rodzicem 85% przypadków to rodziny, w których kobieta jest głównym żywicielem. Około 32,5% rodzin z jednym rodzicem żyje pod progiem ubóstwa, przy czym wskaźnik ten jest dwa razy większy niż w pełnych rodzinach²⁹.

W reakcji na przedstawione dane ustawą z dnia 4 sierpnia 2014 r., nr 2014-873 wprowadzono eksperymentalny program, działający w 20 departamentach, mający na celu zwiększenie ochrony przed brakiem płatności alimentacyjnych dla rodzin z jednym rodzicem. Program ten od dnia 1 kwietnia 2016 r., na podstawie ustawy nr 2015-1702 z dnia 21 grudnia 2015 r., obowiązuje w całej Francji.

Program ten oparty jest na czterech założeniach

- stworzenie gwarancji świadczenia alimentacyjnego na poziomie 104,75 euro na jedno dziecko miesięcznie;
- udzielenie pomocy rodzicowi w ustaleniu prawa do alimentów;
- wypłata świadczenia alimentacyjnego od pierwszego miesiąca braku zapłaty, w miejsce braku płatności w okresie dwóch następujących po sobie miesiącach;
- wzmocnienie środków odzyskiwania świadczeń alimentacyjnych.

²⁹ Zob. H. Gazzane, *La Caf commence à recouvrer les pensions alimentaires impayées*, „Le Figaro” z dnia 7 września 2016 r.

W szerszym planie, władze Francji zmierzają do wzmocnienia ochrony rodzin z jednym rodzicem w ramach walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym także przez waloryzację świadczeń dla najuboższych rodzin oraz wprowadzenie skonkretyzowanych działań, takich jak dodatkowe ułatwienia związane z opieką nad dziećmi – chodzi o żłobki, sieć pomocy dla rodzin z jednym rodzicem oraz zindywidualizowane wsparcie socjalne dla rodzin przez wzmocnioną dodatkowymi pracownikami Służbę świadczeń rodzinnych.

W odniesieniu do udzielenia pomocy rodzicowi w ustaleniu prawa do alimentów, ustawa przewiduje, że Służba świadczeń rodzinnych może nie tylko wykorzystywać uzyskane przez siebie informacje dla dochodzenia świadczeń w imieniu dłużnika, lecz także przekazywać je wierzycielowi dla ułatwienia podjęcia przez niego działań dla ustalenia prawa do alimentów.

Ponadto wzmocniono uprawnienia Służby świadczeń rodzinnych przez poszerzenie jej uprawnień w zakresie dochodzenia zaległych alimentów. Do czasu wprowadzenia omawianych zmian Służba ta mogła dochodzić zaległych świadczeń z wynagrodzenia za pracę w zakresie 6-miesięcznych zaległości. Po zmianach jest to możliwe w zakresie 24 miesięcy³⁰.

³⁰ *Garantie contre les impayés de pensions alimentaires*; Dossier de presse, Avril 2016, Ministère des Familles, de l'Enfance et des Droits des Femmes.

Część II. BELGIA

Wprowadzenie

Zbliżony do francuskiego model ochrony dłużników przed nadmierną egzekucją, która mogłaby naruszyć podstawowe potrzeby alimentacyjne rodziny, a z drugiej strony uprzywilejowany system egzekucji alimentacyjnych, obowiązuje w prawie belgijskim.

Można w tym systemie wyróżnić następujące pola regulacji:

- 1) wprowadzenie zasady wyłączenia z egzekucji części dochodów dłużnika;
- 2) wprowadzenie całkowitego wyłączenia egzekucji określonych ustawowo środków;
- 3) wprowadzenie specjalnych mechanizmów chroniących środki pieniężne na rachunkach bankowych;
- 4) szczególny system egzekucji roszczeń alimentacyjnych.

I. Wyłączenie z egzekucji części dochodów dłużnika

W odniesieniu do wyłączenia z egzekucji części dochodów dłużnika podstawowa regulacja znajduje się w art. 1409 § 1 belgijskiego Kodeksu sądowego (dalej: BKS), który określa rodzaje świadczeń objętych częściową ochroną przed egzekucją. Przepis ten przede wszystkim odnosi się do umowy o pracę, ale znajduje zastosowanie we wszystkich tych przypadkach, kiedy wynagrodzenie jest wypłacane za świadczenie wykonywane pod nadzorem innej osoby, co nie musi oznaczać podporządkowania³¹.

Użycie w przepisie pojęcia „suma” wyklucza objęcie tą regulacją świadczeń w naturze³².

Artykuł 1409 § 1 BKS określa część niepodlegającą zajęciu oraz wskazuje także, że w przypadku kwot większych wprowadza się stopniowo coraz większy udział kwot podlegających zajęciu – w ten sposób istnieją cztery poziomy ochrony: pierwszy – brak możliwości zajęcia, drugi – 20%, trzeci – 30%, czwarty – 40%. Powyżej ochrony na czwartym poziomie możliwa jest pełna egzekucja wynagrodzenia. Dokładne kwoty podlegające postępowaniu egzekucyjnemu są określane, corocznie, aktem wykonawczym – zarządzeniem (fr. *arrete*) Króla Belgii, przy uwzględnieniu zmian wskaźnika cen konsumpcyjnych (art. 1409 § 2 BKS).

Obecnie obowiązujący akt wykonawczy pochodzi z dnia 14 grudnia 2015 r. (Monitor belgijski z dnia 17 grudnia 2015 r., nr 2015009822). Zgodnie ze wskazanym aktem kwota niepodlegająca egzekucji wynosi 1073 euro, egzekucja w 20% jest możliwa przy wynagrodzeniu powyżej wskazanej kwoty do kwoty 1153 euro, w 30% powyżej kwoty 1153 euro do kwoty 1272 euro, w 40% powyżej kwoty 1272 euro do kwoty 1391 euro. Powyżej tej ostatniej kwoty możliwa jest egzekucja w 100%.

Należy zaznaczyć, że wskazane wartości odnoszą się do wynagrodzenia miesięcznego. Jeśli więc byłoby ono wypłacane według innych czasowych granic, należy dokonać stosownego przeliczenia (według liczby dni danego miesiąca).

³¹ G. de Leval (red.), *Droit Judiciaire*, t. 2, *Manuel de procédure civile*, Larcier 2015, s. 1243.

³² *Ibidem*.

Przepisy belgijskiego Kodeksu sądowego przewidują także, że jeśli świadczenia pochodzą z różnych źródeł, dokonuje się ich sumowania przed ustaleniem kwoty podlegającej egzekucji (art. 1411 ak. 1 BKS).

Ponadto, przy ich obliczaniu dokonuje się odliczenia potrącanych, zgodnie z ustawą, składek z zakresu ubezpieczenia społecznego, prawa podatkowego lub programów emerytalnych (art. 1411 ak. 2 BKS).

Szczególne regulacje zostały przewidziane dla przychodów związanych z świadczeniami socjalnymi otrzymywanymi w okresie pozostawania bez pracy. W art. 1410 § 1 BKS wymieniono rodzaje świadczeń objętych tym rozwiązaniem. Należą do nich m.in.:

- świadczenia alimentacyjne określone orzeczeniami sądowymi, także orzeczone w przypadku rozwodu dla małżonka niewinnego rozpadu pożycia małżeńskiego;
- świadczenia rentowe i emerytalne, także otrzymywane przez pozostającego przy życiu małżonka, świadczenia adaptacyjne dla osób niepełnosprawnych;
- świadczenia związane z bezrobociem;
- świadczenia szczególne związane z niezdolnością do pracy.

Różnica w odniesieniu do standardowych rozwiązań polega na tym, że zgodnie z art. 1409 § 1 bis w zw. z art. 1409 bis BKS do świadczeń tych stosuje się inny podział co do kwot niepodlegających egzekucji niż ten dotyczący wierzytelności pochodzących z faktycznie wykonywanej pracy, obowiązujący na podstawie art. 1409 § 1 BKS.

W praktyce jednak faktyczne zwiększenie możliwości egzekucji ze świadczeń niepochodzących z pracy jest niewielkie i odnosi się do kategorii wynagrodzenia w przedziale 1153–1391 euro i w przeliczeniu wynosi około 11 euro.

Genezą wprowadzenia tych szczególnych rozwiązań była ustawa z dnia 24 marca 2000 r., która miała m.in. ograniczyć występujący w pewnych rejonach Belgii problem braku aktywności zawodowej osób otrzymujących świadczenia socjalne.

W literaturze kwestionuje się sensowność tego rozwiązania, mając na uwadze nikłą różnicę między sytuacją pracownika i np. osoby pozostającej na świadczeniu dla bezrobotnych. Warto też zaznaczyć, że zasada obliczenia skumulowanego dochodu dla ustalenia kwoty niepodlegającej zajęciu ma zastosowanie także dla dochodów otrzymywanych z tytułu świadczeń socjalnych (art. 1411 BKS)³³.

Innym szczególnym rozwiązaniem dotyczącym sposobu obliczania kwoty wolnej od egzekucji z przyczyn związanych z potrzebami alimentacyjnymi jest regulacja dotycząca możliwości zwiększenia tej kwoty stosownie do liczby dzieci pozostających na utrzymaniu dłużnika.

Kwestie te zostały uregulowane w art. 1409 § 1 ak. 4, art. 1409 § 1 bis ak. 4, art. 1409 ter, art. 1409 quarter BKS, a także zarządzeniu Króla Belgii z dnia 20 lipca 2006 r., zarządzeniu z dnia 27 grudnia 2004 r. i zarządzeniu rządowym z dnia 23 listopada 2006 r.

Podstawowe założenie przyjętych rozwiązań polega na tym, że każde dziecko na utrzymaniu dłużnika pozwala zwiększyć kwotę niepodlegającą egzekucji o 66 euro.

Przepisy rozporządzenia z dnia 27 grudnia 2004 r.³⁴ precyzują pojęcie dziecka na utrzymaniu dłużnika. Z art. 1 tego rozporządzenia wynika, że możliwość zwiększenia kwoty niepodlegającej egzekucji dotyczy tych, którzy utrzymują dzieci mające mniej niż skończone 25 lat lub znajdujące się pod stałą opieką, dla której osoba objęta postępowaniem egzekucyjnym dostarcza, z tytułu pokrewieństwa pierwszego stopnia lub jako opiekun, w zakresie istotnym, środków na zamieszkanie, utrzymanie i edukację.

Jednocześnie rozporządzenie to wprowadza domniemanie ułatwiające ustalenie, kiedy przyjmuje się, że udział w finansowaniu utrzymania jest znaczący – dotyczy to sytuacji, w której dziecko w sposób stały wspólnie zamieszkuje z dłużnikiem, nawet jeśli nie ma to charakteru ciągłego lub wyłącznego (rozporządzenie wyjaśnia, że przede wszystkim chodzi o przypadki podziału władzy rodzicielskiej i zamieszkiwanie dziecka na zmianę u jednego lub drugiego rodzica). Podobnie, dłużnik może powołać

³³ V. Van Herreweghe, M. Forge, D. Noel, *Memento des saisies 2014*, Wolters Kluwer, s. 93.

³⁴ Data publikacji dnia 31 grudnia 2004 r., nr 2004009918; akt ten został zmieniony zarządzeniem królewskim z dnia 23 listopada 2006 r., opublikowany dnia 30 listopada 2006 r., nr 2006009926.

się na udział w kosztach utrzymania dziecka, jeśli dostarcza środków finansowych większych niż wskazane w art. 1409 BKS, tj. większych niż kwota niepodlegająca egzekucji.

Jednakże rozporządzenie z dnia 27 grudnia 2004 r. wskazuje także przypadki, w których wyłączona jest możliwość ograniczenia egzekucji. Dotyczy to sytuacji, w której dzieci osiągają określony poziom dochodu. Kwota ta jest indeksowana. Obecnie obowiązują przy tym trzy różne skale w zależności od sytuacji faktycznej w danej rodzinie. Jeśli dziecko współmieszka z dłużnikiem, dochód powodujący wyłączenie ograniczenia egzekucji musi przekraczać 3000 euro netto w okresie 12 miesięcy, 4332 euro – jeśli dłużnik nie zamieszkuje z dzieckiem i 5493 euro – jeśli dziecko ma status osoby niepełnosprawnej w rozumieniu przepisów podatkowych. Rozporządzenie z dnia 27 grudnia 2004 r. dodatkowo precyzuje, że dochody te obejmują wynagrodzenie za pracę, z tytułu własności nieruchomości i udziałów w kapitale z wyłączeniem dochodów określonych w art. 143 francuskiego Kodeksu podatkowego oraz odszkodowania określone w art. 10 ustawy z dnia 3 lipca 2005 r.³⁵

Procedura objęcia dochodów dłużnika egzekucją także przewiduje szczególne rozwiązania ochronne dla dłużnika mającego na utrzymaniu dzieci. Zgodnie z art. 1457 § 2 BKS w przypadku, gdy egzekucja z wierzytelności dotyczy dochodów dłużnika, o których mowa w art. 1409 § 1 i § 1 bis oraz art. 1410 BKS, zawiadomienie o egzekucji musi zawierać, pod rygorem nieważności, formularz deklaracji posiadania dzieci na utrzymaniu. Wzór tego rozporządzenia został określony w rozporządzeniu ministerialnym z dnia 23 listopada 2006 r.³⁶

Dłużnik, aby skorzystać z możliwości ograniczenia zakresu egzekucji o 66 euro na każde dziecko, musi wypełnić formularz i skierować go do osoby trzeciej (dłużnika dłużnika objętego egzekucją) oraz wierzyciela, stosownie do regulacji zawartej w art. 1409 ter § 1 BKS.

Zgodnie z art. 1409 ter § 2 BKS złożenie wskazanej wyżej deklaracji jest skuteczne od następnego miesiąca po jej doręczeniu osobie trzeciej, o ile osobie trzeciej pozostaje termin 10 dni roboczych przed datą, w której dokonywana była płatność.

³⁵ G. de Leval (red.), *Droit Judiciaire...*, s. 1250.

³⁶ Monitor Belgijski z dnia 30 listopada 2006 r. nr 2006009969.

Ponadto dłużnik musi wykazać, że wskazane dziecko pozwala na dokonanie opisanego prawem odliczenia, stosownie do art. 1409 quarter BKS, oraz złożyć przyrzeczenie, że dziecko nie uzyskuje dochodów o wartości przewyższającej wskazane prawem limity.

Przepis art. 1409 quarter BKS wymienia następujące środki dowodowe wskazujące na możliwość powołania się na posiadanie dziecka na utrzymaniu:

- zaświadczenie podmiotu ubezpieczającego w ramach ubezpieczenia zdrowotnego, stosownie do regulacji z zakresu opieki zdrowotnej;
- zaświadczenie co do składu rodziny, w którym określone jest ognisko domowe dziecka odpowiadające ognisku domowemu dłużnika objętego egzekucją;
- orzeczenie sądowe lub ugoda określająca opiekę podzieloną nad dzieckiem;
- wyciąg z rachunku potwierdzający regularne przelewy o wartości większej niż kwota wyłączona spod egzekucji na podstawie art. 1409 BKS.

Należy dodać, że przedstawione środki dowodowe nie mają charakteru wyłącznego i dłużnik może także posłużyć się innymi metodami, aby udowodnić fakt utrzymywania dzieci.

Zgodnie z art. 1409 ter § 3 BKS ewentualne spory są rozstrzygane przed sędzią egzekucyjnym, za pośrednictwem sekretarza sądowego (fr. *greffe*), przez złożenie zwykłego pisma (bez potrzeby przeprowadzenia czynności za pośrednictwem komornika). Sąd informuje w takiej sytuacji osobę trzecią o obowiązku powstrzymania się z płatnościami w zakresie objętym sporem, chyba że strony sporu postanowią inaczej. Ponadto sąd rozpoznaje te sprawy w pierwszej kolejności, a podjęta decyzja nie podlega zaskarżeniu i jest niezwłocznie doręczana dłużnikowi, wierzycielowi i osobie trzeciej.

Jeśli kwoty związane z posiadaniem przez dłużnika dzieci nie były uwzględniane w płatnościach na rzecz wierzyciela, decyzja uznająca tę okoliczność staje się skuteczna od miesiąca następującego po doręczeniu tej decyzji, o ile osoba trzecia dysponuje terminem 10 dni roboczych przed datą dokonywania płatności.

Jeśli wspomniane kwoty były uwzględnione i następnie zabezpieczone przez dłużnika w związku z zainicjowaniem sporu, kwota sporna zostaje wypłacona – stosownie do wyniku rozstrzygnięcia – do rąk albo dłużnika, albo wierzyciela.

W przypadku zmiany okoliczności możliwa jest zmiana wysokości kwoty niepodlegającej egzekucji przez wniesienie, w trybie przedstawionym wyżej (chodzi o zgłoszenie posiadania dzieci – art. 1409 ter § 2 BKS i możliwość zakwestionowania rozstrzygnięcia – art. 1409 ter § 3 BKS). Jeśli natomiast dłużnik ze swojej winy i nienależnie korzystał z odliczeń, kwoty te podlegają zwrotowi w oparciu o orzeczenie sędziego egzekucyjnego i są pobierane z części wynagrodzenia podlegającej egzekucji (art. 1409 ter § 4 BKS).

Podobna ochrona jest stosowana także w przypadku uproszczonej egzekucji podatkowej³⁷.

W art. 1409 § 1 bis BKS przewidziano podobną ochronę dochodów dla osób, które nie otrzymują wynagrodzenia, wykonując pracę pod nadzorem (art. 1409 § 1 BKS). Chodzi więc o wszystkie te przypadki, gdy dłużnik uzyskuje dochody z tytułu wykonywania działalności gospodarczej, wolnego zawodu, czy też osiąga dochód z innych źródeł, np. najmu lokali.

W takim przypadku dłużnik musi podjąć czynności przed sędzią egzekucyjnym, który działa zgodnie z procedurą opisaną w art. 1408 § 3 BKS. W ramach tej procedury czynności, które musi podjąć dłużnik, aby uzyskać ochronę, powinny być dokonane w terminie pięciu dni od pierwszych czynności egzekucyjnych podjętych przez komornika. Sędzia orzeka na podstawie protokołu sporządzanego przez komornika przy podejmowaniu czynności egzekucyjnych. Sędzia egzekucyjny ma 15 dni od dnia złożenia protokołu lub podjęcia czynności komorniczych, aby wyznaczyć posiedzenie na rozstrzygnięcie przedstawionego problemu – w tym przypadku co do zakresu ochrony dłużnika, przeciwko któremu prowadzona jest egzekucja z uzyskiwanych przychodów. O posiedzeniu są informowani dłużnik, wierzyciel oraz właściwy komornik. Sędzia ma obowiązek rozstrzygnięcia w tej sprawie w pierwszej kolejności, nawet pod nieobecność stron. Jego orzeczenie nie podlega zaskarżeniu, przy czym procedura może być w każdym czasie podjęta na nowo. Mając na uwadze różnice

³⁷ V. Van Herreweghe, M. Forge, D. Noel, *Memento...*, s. 107.

w ochronie wynagrodzenia za pracę i dochodów pochodzących z innych źródeł, został sformułowany zarzut naruszenia przepisów konstytucji Belgii. W orzeczeniu z dnia 31 maja 2011 r. (nr 91/2011) belgijski Sąd Konstytucyjny uznał opisywane rozwiązanie za zgodne z konstytucją Belgii, wskazując m.in., że w tej sytuacji chodzi o wyważenie interesów po stronie dłużnika i wierzyciela w przypadku, gdy dochód dłużnika pochodzi z różnych źródeł, co uzasadnia pozostawienie kontroli sądowej co do zakresu wyłączenia otrzymywanych kwot spod egzekucji.

W orzeczeniu belgijskiego Sądu Kasacyjnego z dnia 10 lutego 2012 r. (F.11.0019.F/1) wskazano, że ochrona wierzycieli alimentacyjnych, wynikająca z art. 1412 ak. 2 BKS, nie ma związku z wyłączeniem spod egzekucji tego wynagrodzenia, w tym sensie, że wierzyciel nie korzysta z wynagrodzenia, o którym mowa w art. 1409 bis BKS, nawet jeśli dłużnik nie wniósł o ograniczenie egzekucji w trybie art. 1408 § 3 BKS.

II. Całkowite wyłączenie z egzekucji

Kwoty bezwzględnie niepodlegające egzekucji zostały ujęte w art. 1410 § 2 BKS.
Należą do nich:

- 1) świadczenia rodzinne, także w zakresie wypłat odszkodowań;
- 2) świadczenia i renty dla sierot wypłacane z mocy prawa, umowy lub statutu;
- 3) świadczenia dla niepełnosprawnych;
- 4) świadczenia w zakresie części odszkodowania wypłacanego na podstawie prawa dotyczącego odszkodowań wynikających z wypadku w pracy, które przekraczają 100% i które są przyznawane osobom, których stan wymaga pomocy osoby trzeciej, oraz środki przyznawane tytułem pomocy osoby trzeciej na podstawie prawa o obowiązkowym ubezpieczeniu zdrowotnym;
- 5) świadczenia wypłacane na rzecz beneficjenta świadczeń zdrowotnych, na podstawie przepisów szczególnych wskazanych w ustawie oraz świadczenia wypłacane tytułem świadczeń medycznych, chirurgicznych lub farmaceutycznych i szpitalnych lub tytułem kosztów aparatów ortopedycznych, protez przeznaczonych dla osoby, która uległa wypadkowi przy pracy, dotkniętej chorobą zawodową, stosownie do przepisów dotyczących wypadków przy pracy i chorób zawodowych.
- 6) kwoty wypłacane tytułem minimum socjalnego;
- 7) kwoty wypłacane tytułem gwarantowanego wynagrodzenia lub gwarantowanego wynagrodzenia dla osób starszych (renta z tytułu wypadku przy pracy, choroby lub starości i braku wystarczających dochodów na przeżycie);
- 8) kwoty wypłacane tytułem pomocy socjalnej przez centra pomocy;
- 9) świadczenia na podstawie art. 7 dekretu królewskiego z dnia 18 listopada 1996 r. wprowadzającego ubezpieczenie społeczne dla indywidualnych przedsiębiorców w przypadku niewypłacalności oraz dla osób znajdujących się w podobnej sytuacji;

10) odszkodowania związane z protezami, świadczeniami medycznymi lub implantami;

11) kwoty dotyczące wypłat odszkodowań związanych ze stosowaniem azbestu (art. 120 ustawy – Prawo programowe (*fr. Loi-programme*) z dnia 27 grudnia 2006 r. nr 2006-12-27/30).

Mając na uwadze bezwzględne wyłączenie tych kwot spod egzekucji, nie mogą być one łączone z innymi kwotami, które również mogą być objęte ochroną.

III. Specjalne mechanizmy chroniące środki pieniężne na rachunkach bankowych

Przepisy art. 1411 bis i art. 1411 quarter BKS wprowadzają zasadę ochrony przed egzekucją wierzytelności, które zostały już zrealizowane przez wpływ należnych kwot na rachunek wierzyciela, który jednocześnie staje się dłużnikiem w ramach postępowania egzekucyjnego. Zgodnie z art. 1411 bis § 1 BKS ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 1409, 1409 bis oraz art. 1410 BKS mają zastosowanie także wówczas, gdy kwoty objęte wskazanymi przepisami zostały przelane na rachunek w instytucji kredytowej w rozumieniu przepisów dotyczących statutu i kontroli takich instytucji (ustawa z dnia 22 marca 1993 r., obecnie ustawa z dnia 7 maja 2014 r.).

Przeniesienie ochrony przed egzekucją z poziomu wierzytelności na kwoty przelane na rachunek bankowy dotyczy także sytuacji, w której egzekucja nie objęła jeszcze wierzytelności z tytułu wynagrodzenia i została skierowana bezpośrednio do rachunku bankowego. Warto zaznaczyć, że ochrona ta dotyczy wyłącznie osób fizycznych oraz nie dotyczy przypadków, w których prowadzona jest egzekucja z alimentów. Wówczas bowiem ochrona ogranicza się do kwot wymienionych w art. 1410 § 2 pkt 8–11 BKS, a więc o charakterze pomocy socjalnej i medycznej (wskazane wyżej przypadki).

System belgijski przewiduje, że w przypadku kwot przelewanych przez pracodawcę dłużnika na rachunek bankowy kwoty te pozostają kwotami częściowo niepodlegającymi egzekucji, chyba że zostanie przedstawiony dowód przeciwny (domniemanie na korzyść dłużnika). Ponadto dłużnik może wykazywać wszelkimi dowodami, że kwoty, które znalazły się na rachunku bankowym, są wyłączone spod egzekucji w związku z treścią art. 1409, 1409 bis oraz art. 1410 BKS (art. 1411 bis § 2 BKS).

Ponadto w art. 1411 bis § 3–6 BKS przewidziano system oznaczania przelewów środków częściowo niepodlegających egzekucji. W drodze rozporządzenia określono sposób oznaczania przelewów – literami A, B lub C w zależności od podstawy

prawnej przelewu³⁸. Kod ten jest uwidaczniany na wyciągach z rachunku bankowego.

Co do zasady, kod ten nie jest nadawany w przypadku dokonywania wpłat na rachunek w gotówce, chyba że wpłata dokonywana jest przez osobę trzecią z tytułu świadczeń objętych ograniczeniem egzekucji (art. 1409, 1409 bis, 1410 BKS).

Kody są także przekazywane między instytucją kredytową dokonującego przelewu i instytucją kredytową posiadacza rachunku.

Ustawa zawiera jednocześnie sankcje za naruszenie obowiązku wskazania, przy dokonywaniu przelewu, właściwego kodu, w postaci grzywny od 200 do 5000 euro, przy czym nie dotyczy to wierzytelności wypłacanych w trybie art. 1409 bis BKS (wynagrodzenie inne niż za pracę) oraz art. 1410 § 1 pkt 1 BKS (świadczenia alimentacyjne określone orzeczeniem sądowym lub wypłacane w związku z rozwdem na rzecz małżonka niewinnego rozpadu pożycia).

Karalne jest również nadawanie kodów świadczeniom, które z mocy ustawy nie podlegają ochronie (kara wynosi od 200 do 5000 euro). W przypadku niezgodnego z prawem nadania kodu danej transakcji, sędzia egzekucyjny może podjąć decyzję, że osoba odpowiedzialna będzie uznana za dłużnika w ramach prowadzonego postępowania egzekucyjnego.

Ochrona przed egzekucją środków przelanych na rachunek bankowy dłużnika rozciąga się na okres 30 dni od dnia zapisu przelanych kwot na rachunku. Część niepodlegającą zajęciu oblicza się proporcjonalnie, stosownie do liczby dni, które pozostały do upływu 30 dni od dnia ostatniego przelewu. Jeśli chronione sumy stanowią przedmiot jednego przelewu, który odnosi się do okresu dłuższego niż miesiąc (art. 1411 ter BKS), ochrona rozciąga się na cały ten okres, od daty zarejestrowania na rachunku bankowym, przy czym przyjmuje się, że miesiąc trwa 30 dni.

Z art. 1411 ter § 3 BKS wynika, że w ramach ochrony środków na rachunku bankowym nie dokonuje się ich kumulowania, co z kolei wynika, jako reguła, z art. 1411 BKS.

³⁸ Rozporządzenie królewskie z dnia 4 lipca 2006 r.

Instytucja kredytowa przedstawia wierzycielowi, dłużnikowi i komornikowi, w deklaracji, o której mowa w art. 1452 BKS (chodzi o deklarację, którą ma przygotować każda osoba trzecia w związku z egzekucją z wierzytelności), listę kwot zaopatrzonych w kody identyfikujące wierzytelności objęte ochroną przed egzekucją, które wpłynęły na dany rachunek w ostatnich 30 dniach przed wszczęciem egzekucji (art. 1411 quarter BKS).

W przypadku gdy egzekucję wszczyna komornik, dokonuje on obliczenia części niepodlegającej egzekucji. W innych przypadkach powinien to uczynić wierzyciel. Obliczenie to jest przesyłane dłużnikowi (za potwierdzeniem odbioru) w terminie ośmiu dni od dnia otrzymania deklaracji z instytucji kredytowej. Obliczenie to jest przekazywane także do instytucji kredytowej. Od dnia otrzymania obliczenia dłużnik może korzystać z części niepodlegającej egzekucji.

Pod rygorem nieważności prowadzonej egzekucji zawiadomienie dłużnika musi zawierać odpowiedni formularz dla dłużnika na złożenie odpowiedzi, którego wzór został określony przez Króla Belgii. Dłużnik może przedstawić swoją odpowiedź dla nadawcy obliczenia w terminie ośmiu dni od dnia otrzymania stanowiska. Natomiast komornik lub wierzyciel może przedstawić sekretarzowi sądowemu (fr. *greffe*) w terminie pięciu dni od przedstawienia, na adres wskazany w formularzu, odpowiedzi, kopię obliczenia kwot niepodlegających zajęciu wraz z uwagami dłużnika.

Sędzia egzekucyjny określa datę posiedzenia dla rozstrzygnięcia sporu, przyjmując zasadę, że sprawa ta powinna być rozstrzygnięta w pierwszej kolejności. Od rozstrzygnięcia sędziego nie ma odwołania (art. 1411 quarter BKS).

Sytuacja wierzyciela alimentacyjnego jest uregulowana w art. 1412 BKS. Wynika z niego, że ograniczenia i wyjątki przewidziane w omawianych wyżej przypadkach (dotyczy to art. 1409, 1409 bis, 1410 § 1 i 2 pkt 1–7, § 3 i 4 BKS) nie mają zastosowania, jeśli cesja wierzytelności lub jej egzekucja wynikają z wierzytelności alimentacyjnych przewidzianych w art. 203, 203 bis, 205, 206, 207, 213, 223, 301, 303, 306, 336, 364 belgijskiego Kodeksu cywilnego, art. 1280 ak. 1 BKS lub umowy,

o której mowa w art. 1288 BKS³⁹. Podobnie jest w przypadku, w którym wynagrodzenie, świadczenie socjalne lub emerytura są wypłacane współmałżonkowi lub innemu wierzycielowi alimentacyjnemu w zastosowaniu art. 203 bis, 221⁴⁰ belgijskiego Kodeksu cywilnego lub art. 1280 ak. 5 BKS oraz w przypadku, gdy sąd zastosował art. 387 ter⁴¹ ak. 2 belgijskiego Kodeksu cywilnego.

W przypadku gdy całość lub część sum należnych dla dłużnika alimentów nie może zostać mu wypłacona z przyczyn związanych z egzekucją alimentów, kwoty te mogą być objęte egzekucją tylko w przypadku równoległej egzekucji, w części określonej zgodnie z zasadami przeprowadzania egzekucji, po pomniejszeniu kwot (scedowanych lub) objętych egzekucją lub zapłaconych współmałżonkowi, lub wierzycielowi alimentacyjnemu zgodnie z przepisami wprowadzającymi przywileje dla wierzycieli alimentacyjnych.

Oznacza to, że w przypadku równoległego prowadzenia egzekucji na rzecz wierzyciela alimentacyjnego i zwykłego w pierwszej kolejności dokonuje się wypłat na rzecz wierzyciela alimentacyjnego z części podlegającej egzekucji. W ten sposób zwykli wierzyciele są dodatkowo w gorszej sytuacji, gdyż nigdy nie mogą liczyć na objęcie egzekucją tej części wynagrodzenia (dochodów), która jest wyłączona spod egzekucji na podstawie art. 1409, 1409 bis i 1410 BKS⁴².

W orzeczeniu z dnia 14 września 1989 r. Sąd Kasacyjny orzekł, że w przypadku sum należnych w związku z egzekucją alimentów stosowanie art. 1412 ak. 1 BKS

³⁹ Art. 203 – alimenty dla dzieci od rodziców na utrzymanie, opiekę, edukację (dotyczy także małżonka niebędącego rodzicem dziecka drugiego małżonka); art. 203 bis – udział w kosztach opieki, zdefiniowanej w art. 203 belgijskiego Kodeksu cywilnego – możliwość określenia jednego konta na dokonywanie przelewów od ojca i matki; art. 205 – alimenty dla ojca i matki oraz innych wstępnych w potrzebie; art. 206 i 207 – alimenty między rodzicami jednego z małżonków a drugim małżonkiem (między zięciem i synową a teściami); art. 213 – uchylony; art. 223 – alimenty orzekane w przypadku braku świadczeń ze strony małżonka; art. 301 – alimenty między byłymi małżonkami ustalone na podstawie ugody albo orzeczenia sądowego; art. 303 – uchylony; art. 306 – uchylony; art. 336 – alimenty dla dziecka od osoby, która nie jest formalnie ojcem, jeśli w okresie określonym przez ustawę utrzymywał relacje z matką; art. 364 – adopcja; art. 1280 ak. 1 – orzeczenia sądu rodzinnego wydane w trybie pilnym; art. 1288 – umowa co do świadczeń alimentacyjnych zawarta w trybie rozwodu za wspólną zgodą (art. 1287 i n.).

⁴⁰ Art. 221 belgijskiego Kodeksu cywilnego – prawo do bezpośredniego otrzymywania wynagrodzenia dłużnika alimentacyjnego w stosunkach rodzinnych.

⁴¹ Art. 387 ter – przepis ten dotyczy egzekucji orzeczenia w sprawach związanych z egzekwowaniem orzeczeń sądowych dotyczących realizacji obowiązków zapewnienia miejsca zamieszkania oraz relacji osobistych dzieci w trybie szczególnym, poprzez orzeczenie „astreinte”, czyli opłaty za każdy dzień niewykonywania orzeczenia.

⁴² G. de Leval (red.), *Droit Judiciaire...*, s. 1258.

sprawia, że jeśli kwoty te w całości pokrywają kwoty podlegające egzekucji i cesji, żadne kwoty nie zostaną wypłacone także na rzecz wierzyciela z tytułu cesji wierzytelności dokonanej na rzecz osoby trzeciej⁴³.

System ten jest jednoznacznie korzystny dla wierzycieli alimentacyjnych, należy jednak zwrócić uwagę, że ustawodawca belgijski ustawą z dnia 21 lutego 2003 r., zmienioną ustawą z dnia 12 maja 2014 r. (nr 2003003146 i 2014003246) wprowadził dodatkowe ułatwienia dla wierzycieli alimentacyjnych. Rozwiązania przewidziane w wspomnianej ustawie stanowią uzupełnienie systemu uprzywilejowanej egzekucji, zapewniając efektywność systemu ochrony wierzycieli alimentacyjnych.

⁴³ Sposób obliczenia kwoty wypłacanej wierzycielowi (na podstawie V. Van Herreweghe, M. Forge, D. Noel, *Memento...*, s. 112): ustalenie kwoty wynagrodzenia i kwot traktowanych jak wynagrodzenie; odjęcie kwot z tytułu ubezpieczeń społecznych i podatków; odjęcie kwoty z tytułu szczególnych porozumień dających dodatkowe uprawnienia w zakresie zabezpieczenia socjalnego; ustalenie kwoty podlegającej egzekucji, według degresywnej skali; z kwoty wynagrodzenia netto odciążane są środki na wierzytelność alimentacyjną; część wynagrodzenia podlegająca egzekucji po odjęciu wierzytelności alimentacyjnej stanowi podstawę do zaspokojenia zwykłych wierzycieli. Prezentowany jest też pogląd, że przed ustaleniem kwoty podlegającej egzekucji według degresywnej skali dokonuje się odjęcia kwoty wierzytelności alimentacyjnej i dopiero wówczas, o ile środki na to pozwolą, przeprowadza się egzekucję zwykłych wierzytelności.

IV. Szczególny system egzekucji roszczeń alimentacyjnych

Szczególne regulacje dotyczące wierzytelności alimentacyjnych pozwalają na wypłatę świadczeń alimentacyjnych z jednoczesnym przejściem tych wierzytelności na Służbę ds. wierzytelności alimentacyjnych (dalej: SWA), która została utworzona na podstawie ustawy z dnia 21 lutego 2003 r. Służba ta działa w imieniu i na rzecz wierzycieli alimentacyjnych (art. 12 ustawy o SWA). Ograniczenia w egzekucji przewidziane w art. 1409, 1409 bis i 1410 § 1 i 2 pkt 1–6 oraz § 3 i 4 BKS nie wiążą tej Służby. Do dnia 1 sierpnia 2014 r. przepisy tej ustawy zawierały ograniczenia egzekucji w przypadku otrzymywania przez dłużnika środków z tytułu świadczeń socjalnych – tzw. wynagrodzenie integracyjne (art. 16 § 2 ustawy o SWA – wersja przed nowelizacją z dnia 1 sierpnia 2014 r.). Obecnie art. 16 § 2 i 3 tej ustawy zrównują, bez wyjątku, sytuację prawną SWA z sytuacją prawną samego wierzyciela alimentacyjnego.

Podstawowe informacje na temat funkcjonowania Służby ds. wierzytelności alimentacyjnych

Służba ta działa w ramach Publicznej Federalnej Służby Finansowej (fr. *Service public fédéral Finances*) odpowiedzialnej przede wszystkim za podatki i finanse państwa.

Służba ta została stworzona, aby rozwiązać problem niedostatku wywołanego brakiem płatności alimentacyjnych dla dzieci i dla byłych partnerów i ściśle z tym związanych trudności z egzekucją świadczeń alimentacyjnych.

Służba ta dostarcza miesięcznych, bieżących świadczeń alimentacyjnych oraz egzekwuje zaległe świadczenia.

Co istotne, aby SWA zaczęła działać na rzecz wierzyciela alimentacyjnego, konieczne jest złożenie odpowiedniego wniosku. Możliwe jest działanie w przypadku wniosku dotyczącego dzieci, byłego małżonka oraz osoby współmieszkającej (art. 2 i 3 ustawy o SWA).

Pomoc w egzekwowaniu alimentów jest możliwa niezależnie od uzyskiwanego dochodu⁴⁴.

Warunkiem udzielenia pomocy jest ustalenie, że dłużnik alimentacyjny zalega z płatnościami w całości lub w części przez 2 miesiące w okresie 12 miesięcy poprzedzających złożenie wniosku. Ponadto SWA udziela pomocy wyłącznie wówczas, gdy wierzyciel alimentacyjny ma miejsce zamieszkania w Belgii (art. 6 ustawy o SWA).

W przypadku alimentów na rzecz dzieci ustawa przewiduje, że jeśli opiekun nie uzyskuje miesięcznie więcej niż 1800 euro (limit ten jest zwiększany o 66 euro na każde dziecko, a w przypadku dziecka niepełnosprawnego kwota zwiększenia liczona jest podwójnie), może uzyskać prawo do wypłaty świadczenia na każde dziecko, które ma ustalone prawo do alimentów. Wypłacane świadczenia nie mogą przekroczyć kwoty 175 euro miesięcznie. Do tego limitu wypłaca się kwotę odpowiadającą ustalonym alimentom (art. 4 ustawy o SWA). Wypłata tego typu świadczenia nie może dotyczyć zaległych alimentów. Ponadto alimenty muszą być określone orzeczeniem sądowym, aktem notarialnym lub w ramach szczególnej procedury przewidzianej w art. 1288 pkt 3 i 4 BKS (rozwód za obopólną zgodą). Nie mogą więc wynikać ze zwykłej umowy pisemnej lub orzeczenia niewskazującego kwoty alimentów (art. 2 ustawy o SWA).

Świadczenia na dzieci są przyznawane na okres sześciu miesięcy, przy czym możliwe jest dalsze otrzymywanie tych świadczeń, jeśli wierzyciel w dalszym ciągu spełnia warunki ich otrzymywania.

Służba ds. wierzytelności alimentacyjnych ma miesiąc od dnia pełnego złożenia wniosku (w szczególności konieczne jest złożenie oryginałów orzeczenia (aktu) o przyznaniu alimentów) na podjęcie decyzji co do wszczęcia działań na rzecz wierzyciela, w tym wypłaty świadczenia. O złożeniu wniosku informowany jest także

⁴⁴ Różnica między działaniem przez komornika a SWA polega na tym, że w przypadku komornika, wierzyciel musi wpłacić zaliczkę, która następnie jest pokrywana ze świadczenia ściągniętego od dłużnika. W przypadku działania przez SWA wniosek wierzyciela jest darmowy, przy czym dłużnik musi pokryć koszty funkcjonowania SWA – w art. 5 ustawy o SWA wskazuje się, że jest to 13% kwoty zadłużenia. Jako potencjalną korzyść korzystania z SWA wskazuje się możliwość objęcia egzekucją zwrotu podatków dla dłużnika, co wynika z działania SWA w ramach Publicznej Federalnej Służby Finansowej (zob. informacje na stronie internetowej SWA – www.secal.belgium.be).

dłużnik alimentacyjny, który może w terminie 15 dni od dnia wysłania zawiadomienia przez SWA przedstawić informację, że wykonuje swoje obowiązki alimentacyjne (art. 8 ustawy o SWA). W przypadku podjęcia decyzji w przedmiocie interwencji, SWA informuje o tym fakcie wierzyciela alimentacyjnego, który może odwołać się od tej decyzji do sądziego egzekucyjnego. Odwołanie jest także możliwe, jeśli żadna decyzja nie zostanie podjęta w terminie 30 dni (art. 9 ustawy o SWA).

W przypadku podjęcia decyzji o rozpoczęciu interwencji w sprawie wierzyciela alimentacyjnego, decyzja ta jest wysyłana do dłużnika, ze wskazaniem m.in. numeru rachunku, na który należy wpłacać alimenty. Jeśli dłużnik nie ma znanego miejsca zamieszkania ani w Belgii, ani za granicą, podaje się tę informację prokuratorowi.

Ostatnia reforma tego systemu wprowadziła także jednoznaczny przepis, zgodnie z którym zawiadomienie o podjęciu czynności przez SWA stanowi czynność wywołującą przerwanie terminu przedawnienia co do kwot objętych zawiadomieniem oraz stanowi podstawę naliczania odsetek za opóźnienie (art. 10 § 2 ustawy o SWA). Ponadto od momentu zawiadomienia dłużnika wszelkie płatności dokonane na inny rachunek niż wskazany przez SWA nie skutkują wygaśnięciem zobowiązania (art. 10 § 3 ustawy o SWA).

Służba ds. wierzytelności alimentacyjnych ma prawo do odzyskania środków od wierzyciela alimentacyjnego, jeśli do płatności na jego rzecz doszło w wyniku umyślnego podania niekompletnych lub nieprecyzyjnych danych. Podobnie, jeśli wierzyciel nie poinformował o zmianie swojej sytuacji ekonomicznej mogącej mieć wpływ na wypłacane przez SWA świadczenia (art. 17 ustawy o SWA).

Ponadto SWA ma prawo do odzyskania środków z urzędu poprzez potrącenie 10% z płatności późniejszych dokonywanych na rzecz wierzyciela alimentacyjnego, a w przypadku środków utraconych na skutek deklaracji lub aktu mających charakter oszustwa – przez potrącenie w wysokości 100% późniejszych świadczeń na rzecz wierzyciela alimentacyjnego (mechanizm wskazany w tym akapicie został wprowadzony reformą z dnia 12 maja 2014 r.).

Regulacja z ustawy o SWA zawiera także szczególne rozwiązania mające zapewnić SWA dostęp do informacji o dłużnikach alimentacyjnych. Zgodnie z art. 22 ustawy o SWA podmioty publiczne lub wykonujące misje publiczne mają obowiązek, na swój

koszt, dostarczać SWA niezbędnych informacji dotyczących dochodów, miejsca zamieszkania lub pobytu dłużnika alimentacyjnego. Służba ds. wierzytelności alimentacyjnych może wystąpić do sędziego pokoju o wydanie nakazu dla podmiotów prywatnych wyjawienia informacji lub dokumentów dotyczących wysokości przychodów lub innego majątku dłużnika alimentacyjnego (art. 22 ustawy o SWA).

W art. 24–27 ustawy o SWA uregulowany został sposób zarządzania rachunkiem prowadzonym dla danego świadczenia alimentacyjnego. Szczegóły prowadzenia takich rachunków są określone w rozporządzeniu Ministra Finansów. Wszystkie wpłaty i wypłaty w ramach danego świadczenia alimentacyjnego dokonywane są za pośrednictwem tego rachunku. Z tego rachunku dokonuje się wypłat na rzecz wierzycieli alimentacyjnych stosownie do środków, które wpłynęły od dłużników. Z tego też rachunku wypłaca się na rzecz Skarbu Państwa środki tytułem zwrotu wypłaconych dłużnikowi bieżących świadczeń alimentacyjnych.

W przypadku stwierdzenia braku możliwości odzyskania od dłużnika środków wypłaconych tytułem świadczeń alimentacyjnych lub środków, z których płatnością dłużnik zalega, SWA (księgowy) występuje do Ministra Finansów lub osoby przez niego delegowanej o zawieszenie nakazu egzekwowania świadczeń od dłużnika alimentacyjnego. Czynności egzekucyjne można podjąć, o ile okaże się, że znów pojawia się możliwość przeprowadzenia skutecznej egzekucji.

Jeśli egzekucja jest niemożliwa, księgowy działający w ramach SWA występuje do Ministra Finansów lub delegowanej przez niego osoby o umorzenie wierzytelności i zakończenie postępowania.

Ponadto ustawą o SWA stworzono komisję oceniającą zobligowaną do przygotowywania corocznego raportu (art. 29 ustawy o SWA)⁴⁵.

Reforma z dnia 12 maja 2014 r., która weszła w życie dnia 1 sierpnia 2014 r., miała na celu rozwiązanie następujących problemów związanych z egzekucją alimentów w Belgii⁴⁶:

⁴⁵ Ostatni raport dostępny na stronie internetowej SWA pochodzi z 2010 r. – www.secal.belgium.be.

- 1) niska górna granica dochodów opiekuna umożliwiająca wypłatę świadczeń z SWA, która powodowała wykluczenie z pomocy dla samotnie wychowujących dzieci liczną grupę tzw. samozatrudnionych, o niskich dochodach, ale przekraczających obowiązującą do 2014 r. kwotę graniczną w wysokości 1300 euro miesięcznie (w wyniku reformy zmieniono kwotę graniczną do 1800 euro);
- 2) obowiązek partycypacji wierzyciela w kosztach utrzymania systemu SWA – w wysokości 5% (w wyniku reformy wyłączono finansowanie ze środków należnych bezpośrednio wierzycielowi alimentacyjnemu);
- 3) obniżona skuteczność egzekucji wierzytelności od dłużników alimentacyjnych z powodu regulacji dotyczących upadłości dłużnika. Zwrócono uwagę, że w systemie belgijskim istnieje niekonsekwencja w możliwości pełnej egzekucji alimentów z dochodów dłużników przy egzekucji syngularnej, a jednocześnie rozwiązanie to nie ma zastosowania w przypadku upadłości. Ostatecznie rozwiązania przyjęte w ustawie z dnia 12 maja 2014 r. przewidują wprowadzenie ogólnego przywileju dla wierzytelności alimentacyjnych, który polega na uznaniu, że wierzytelnościom alimentacyjnym przysługuje ustawowy zastaw na całości majątku ruchomego dłużnika, co chroni wierzycieli alimentacyjnych przed konkurencją ze zwykłymi wierzycielami (reforma z dnia 12 maja 2014 r. zwiększyła kwotę przywileju dla wierzytelności alimentacyjnych do wysokości 15 000 euro w miejsce 5000 euro – kwota 15 000 euro została ustalona w wyniku badań, z których wynikało, że średnia wysokość długu alimentacyjnego w Belgii wynosi właśnie 15 000 euro);
- 4) wprowadzenie rejestru orzeczeń i aktów notarialnych ustanawiających alimenty, tak aby ułatwić działania podejmowane przez SWA (reforma z dnia 12 maja 2014 r. wprowadziła rejestr takich orzeczeń przez dodanie do belgijskiego Kodeksu sądowego art. 1394/1–1394/19).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że reforma z dnia 12 maja 2014 r. została poprzedzona dokładnymi badaniami problemu długów alimentacyjnych.

⁴⁶ Zob. dokument z procesu legislacyjnego przed Senatem Belgii o nr 5-2476/3, dostępny na stronie www.senate.be oraz dokument nr 53/3452/003 z dnia 4 kwietnia 2014 r., dostępny na stronie Belgijskiej Izby Reprezentantów www.lachambre.be.

V. Informacje statystyczne o długach alimentacyjnych w Belgii

W trakcie prac parlamentarnych w 2014 r. przedstawiono następujące informacje o długach alimentacyjnych w Belgii:

- w 2011 r. świadczenia od SWA stanowiły 15,9% dochodu rodziny z jednym dzieckiem i 24,3% dochodu rodziny z dwójką dzieci, co wskazywało, że system SWA wspierał rodziny o bardzo niskich dochodach;
- wierzycielami są zazwyczaj kobiety w wieku około 40 lat, a dłużnikami mężczyźni przeciętnie 2 lata starsi;
- około 10% dłużników ma miejsce zamieszkania za granicą;
- wiek dzieci wierzycieli wynosi średnio 10–20 lat;
- dochód wnioskodawców wynosi od 500 euro do 1300 euro;
- 4,6% ognisk domowych otrzymuje świadczenia alimentacyjne, przy czym 46% wierzycieli alimentacyjnych to rodziny z jednym rodzicem;
- jedna rodzina na osiem otrzymujących świadczenia alimentacyjne spotyka się z problemem braku płatności alimentów;
- w 2009 r. stwierdzono, że około 70% rodzin mających jedno dziecko znajdowało się poniżej granicy dochodów określonych w ustawie o SWA (przed reformą), umożliwiających korzystanie z systemu SWA. W przypadku rodzin z jednym rodzicem można stwierdzić jeszcze większy udział tych rodzin w grupie rodzin objętych granicą dochodu z ustawy o SWA;
- 16,4% rodzin z dziećmi mających problem z brakiem płatności alimentów znajduje się poniżej progu ubóstwa; ryzyko ubóstwa jest wyższe dla rodzin z jednym dzieckiem;
- grupa wierzycieli alimentacyjnych znajdująca się w granicach dochodów określonych w ustawie o SWA (przed reformą) stanowiła tylko stosunkowo niewielką część rodzin wierzycieli alimentacyjnych – 7500 rodzin z dziećmi z dochodami odpowiadającymi limitom z ustawy o SWA do liczby około 200 000 wszystkich rodzin będących wierzycielami alimentacyjnych, z których około 180 000 z dziećmi. Z rodzin dotkniętych brakiem płatności – 52% znajdowało się w granicach określonych ustawą o SWA, a 20% poza, przy czym z dochodami do kwoty 1800 euro (a więc kwoty, która ostatecznie została przyjęta w nowelizacji).

Jednym z głównych wniosków z przeprowadzonych badań było stwierdzenie, że aby skutecznie zwalczać problem ubóstwa, należy zwiększyć dostępność świadczeń alimentacyjnych poprzez zwiększenie kwoty dochodów ograniczających dostępność świadczeń. Rozwiązanie obowiązujące do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 12 maja 2014 r. skutkowało tym, że często rodziny z jednym dzieckiem, w których jedynym opiekunem była kobieta czynna zawodowo, nie podlegało przepisom umożliwiającym korzystanie ze świadczeń SWA.

Ponadto, wraz z reformą z dnia 12 maja 2014 r. wprowadzono także dodatkową możliwość zaostżenia kary za naruszenie obowiązków alimentacyjnych przez orzeczenie wobec osoby uznanej za winną przestępstwa niealimentacji zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych – art. 12 ustawy z dnia 12 maja 2014 r. nr 2014-05-12/07 wprowadzający nowe brzmienie art. 391 bis⁴⁷ belgijskiego Kodeksu karnego.

⁴⁷ Przed nowelizacją przepis ten zawierał ogólną podstawę wymierzenia kary za brak alimentacji przez okres przekraczający dwa miesiące, bez możliwości wprowadzenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych.